

የመካከለኛው ዘመን ጀምበር መጥለቅ፤ የአዲሱ ዘመን ጎህ መቅደድ (1305-1517)

ምዕራፍ 24

ውስጣዊ ተሃድሶ ለማድረግ የተደረጉ ሙከራዎች፤

ወደ ቅዱሳት መጻሕፍት የመመለስ ትምህርት የዘመነ ተሃድሶ መሪዎች በሆኑት በማርቲን ሉተርና በጆን ካልቪን የተጀመረ አይደለም። የፓፖቹን ክብርና ኃይል ከውድቀት ለማዳን ቀደም ሲል ብዙ የማሻሻያ አሳቦች ቀርበው ነበር። ከ1305 -1517 ባሉት ዓመታት ውስጥ የሮምን ቤተ ክርስቲያን ሥልጣን የተለያዩ ተቃውሞዎች የገጠሟትን ያህል፤ የማሻሻያም አሳቦች ቀርበውላት ነበር። መንበረ ጳጳስናው በሮም መሆን ሲገባው ወደ ፈረንሳይ እንዲዛወር የተስማማውና መቀመጫውንም በዚያው ያደረገውን የፓፑን ሥርዓተ አልበኝነትና ማን አህሎኝነት በማስወገድ፤ ሕጋዊ መኖሪያው ወደሆነው ወደ ሮም ለመመለስ በተፈጠረው ከባድ መከፋፈል (ስኪዝም) ውስጥ በተደረገው ሙከራ ውጤት የሆነው መናኝ ባህታዊያን (ሚስቲክ)፤ የወቅቱ የተሃድሶ መሪዎች (ለምሳሌ ዊክሊፍ ሑስ፤ ሳቮነሮላና ሌሎችም)፤ በ14ኛው ክፍለ ዘመን የተካሄዱ የሃይማኖት ጉባኤዎችና የመጽሐፍ ቅዱስ ቡድን ተጠሪዎች (ሂዩማኒስት) ሁሉ በየበኩላቸው የማይናቅ ተሳትፎ አድርገዋል። በሮም ካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ መንፈሳዊ ተሃድሶ ለማስገኘትም ሌሎችም ብዙ ወገኖች ከልብ ጥረው ነበር።

I. የፓፑ ሥልጣን ወደ ውድቀት ማሸቆልቆል፤ 1309-1439 ዓ.ም.

ሀ. የካህናት መዳከም፤

ከ1309-1439 ዓ.ም. ባለው ጊዜ ውስጥ የሮም ቤተ ክርስቲያን በተከታዮቿ ዘንድ የነበራት ግምት ከምንጊዜውም ያሸቆልቆለ ነበር። የቤተ ክርስቲያን የሥልጣን ተዋረድ እየተጠናከረ መሄድ፤ የካህናት ጋብቻ መከልከል፤ ለፓፑ ያለው የፍጹም ታዛዥነት ሕግ ቁጥጥር መጥበቅ፤ የቤተ ክርስቲያን አስተዳደር ፊውዳላዊ አስተሳሰብ ባላቸው መሪዎቿ መያዝና፤ የመሳሰሉት ችግሮች ተዳምረው ለካህናት ምግባረ ብልሹነት ዋና ምክንያት ሆነው ነበር። ለምሳሌ ሳያገቡ የመኖር ሕግ (ሰለበሲ) የሰውን ልጅ ተፈጥሯዊ ፍላጎት የሚቃረን ከመሆኑም በመጽሐፍ ቅዱስ የሚደግፈውን የጋብቻ ሕይወት የሚፃረር ነበር። ከዚህም የተነሣ ብዙ ካህናት በጉባኤዎቻቸው ከሚገኙ ሴቶች መካከል ቁባቶች ማስቀመጥና ወይም አስፀያፊ የዝሙት ተግባር መፈጸምን ተለማምደውት ነበር። አንዳንዶቹ የቅስና አገልግሎት ግዴታቸውን ከመወጣት ይልቅ በዚህ ዓይነት ግንኙነት የተወለዱ ልጆቻቸውን ለማሳደግ የተለያዩ ዘዴዎች በመሻት ተጠምደው ነበር። ሌሎች ደግሞ በተለይ በሬኒዛንስ ዘመን ይታይ የነበረው የድሎትና የምቶት ሕይወት አቅጣጫቸውን እንዲስቱ ገፋፍቷቸው ነበር። በፊውዳሊዝም መንገድ የተነሣ ብዙ ወገኖች በገጠማቸው የመንታ ታማኝነት ጥያቄ፤ ማለትም በቅድሚያ የተጠሪነት ግዴታቸው ለፓፑ ወይንስ ለመኳንንትና መሳፍንቱ መሆኑን ለይቶ መረዳቱ ግራ አጋብቷቸው ነበር። ለምሳሌም የቅርብ ረዳቱ መሆን የሚገባቸው ካህናት ለዚህ ለተቸገረ ጭስኛ በትክክል በመምከርና መንፈሳዊ ሕይወቱን እንዲያዳብር በማበረታታት ምትክ ለዓለማዊ ሕይወቱ እንዲያደላ በአርአያነታቸው ጭምር ይገፋፉት ነበር።

ለ. የባቢሎን ምርኮኝነትና ታላቁ መከፋፈል፤

በተለያዩ መንግሥታት ውስጥ የሚገኙትን ምእመናን አክብሮትና ፍቅር ያጣው የካህናቱ መደብ ብቻ ሳይሆን ራሱም ፓፑም ጭምር ነበር። ለዚህም ዋናዎቹ ምክንያቶች፤ ከ1309- 1377 ዓ.ም. የተፈጸመውና “የባቢሎን ምርኮኝነት” በመባል የሚታወቀው ድርጊትና ከ1378-1417 ዓ.ም. የተፈጸመው ታላቁ መከፋፈል (የ1054 ዓ.ም. የቤተ ክርስቲያን መከፋፈል አለመሆኑ ይጤን!) ነበሩ። የፓፑን ሥልጣን ከመጨረሻው ከፍተኛ ደረጃ ያደረሰው ኢኖሰንት 3ኛ ሲሆን በኔፌስ 8ኛው ግን የእንግሊዝና የፈረንሳይን ነገሥታት ለማንበርከክ ሞክሮ፤ በብሔራዊ ስሜት በተነሣው ሕዝባቸው ድጋፍ ነገሥታቱ ውርደት ስላደረሱበት፤ ለጊዜውም ቢሆን አሸብርቆ የነበረው የፓፑ ገናኝነት ወዲያውኑ መውደቅ ጀመረ።

የሮም ቤተ ክርስቲያንን ፓፕ የመምረጥ ኃላፊነት የነበረው የካርዲናሎች ጉባኤ፤ በ1305 ዓ.ም. ባካሄደው ምርጫ በምግባረ ብልሹነቱ ከመጨመርም አልፎ ደካማ የነበረውን ፈረንሳዊ ቀሌምንጦስ 5ኛን ለፓፕነት መረጠ። ይህም ሰው ወዲያውኑ በፈረንሳይ ንጉሥ ተጽዕኖ ሥር በመውደቁ፤ በዚያኑ ዓመት ከሮም ወደ ፈረንሳይ ከመሄዱም በ1309 ዓ.ም. መንበረ ጳጳስናውን በዚሁ አገር ክልል ውስጥ ወደምትገኘው የኦቪኞ ከተማ አዛወረ። ኦቪኞ በዚያን ወቅት በቀጥታ በፈረንሳይ ቁጥጥር ስር ባትሆንም እንኳን በአውሮፓ ሕዝብ አመለካከት ግን ይህ አድራጎት ፓፑን የፈረንሳይ አሻንጉሊት እንደሆነ የሚያስቆጥረው ሆነ። በ1367-1370 ዓ.ም. መካከል ከነበሩት 3 ዓመታት በስተቀር እስከ 1377 ዓ.ም. ድረስ የፓፑ ሥልጣን ማዕከል ይቺው

በፈረንሳይ ነገሥታት የበላይነት ሥር የሆነችው የአቪኛ ከተማ ነበረች። የሲኦና መክሊት ካተርን እግዚአብሔርን ተከታይ የነበረች፤ (ከ1347-1380 የኖረችው) ጎርጎርዮስ 11ኛን (ከ1329-1378 ዓ.ም.) እንደ ጥንቱ ወደ ሮም እስኪመለስና ዓለም አቀፋዊ ክብርና ሥልጣኑን እስኪያስከብር ድረስ ዕረፍት ነስታ ስለጨቀጨቀችው፤ ጎርጎርዮስ በ1377 ዓ.ም. ወደ ሮም ተመለሰ።

‘የባቢሎን ምርኮኝነት’ ዘመን ለጊዜውም ቢሆን ያከተመ መስሎ ነበር። ሆኖም ከአንድ ዓመት በኋላ ጎርጎርዮስ 11ኛ በመሞቱ ፓፑን የሚመርጠው የካርዲናሎች ጉባኤ ሸርባን 6ኛ የተባለውን ሰው በእርሱ እግር እንዲተካ አደረገ። ሸርባን ግን ቁጠኛነትና እብሪተኛነት የሚያጠቃው ሰው ስለነበረና ተወዳጅነቱን ወዲያውኑ ስላጣ፤ በ1378 ዓ.ም. ቀሌምንጦስ 7ኛ በምትኩ ሥልጣን ያዘ። ቀሌምንጦስ ለሁለተኛ ጊዜ የሮምን መንበረ ጳጳስና ወደተለመደው የአቪኛ ከተማ አዛወረ። ይህ ለመጀመሪያው ታላቅ መከፋፈል ምክንያት ነበረ። አርባንም ሆነ ቀሌምንጦስ ፓፑ ሆነው የተመረጡት በአንድ የመራጭ ቡድን ስለነበር ሁለቱም ሕጋዊና የጴጥሮስ ሥልጣን ወራሽ ነን በማለት በመካከላቸው ፉክክር ተጀመረ። ይህም የአውሮፓን ሕዝብ ለየትኛው ሰው ታማኝ መሆን እንደሚገባው ከከፍተኛ ውዥንብር ውስጥ ጣለው። የሰሜን ኢጣሊያ፣ የእንግሊዝ፣ የአብዛኛው ጀርመንና የእስካንዲኔቪያን አገሮች ሕዝቦች በሮም የቀረውን ሸርባንን ሲደግፉ ፈረንሳይ፣ እስፔይን እስኮትላንድና ደቡብ ኢጣሊያ ደግሞ በአቪኛ ላለው ለቀሌምንጦስ ታማኝነታቸውን አረጋገጡ። ይህም መከፋፈል በሚቀጥለው ክፍለ ዘመን የመጀመሪያ ዓመታት ላይ በተካሄዱ የተሃድሶ ጉባኤዎች ላይ መፍትሔ እስኪያገኝ ድረስ ቆይቷል (ከፀሐይ--ተመልከት)። ይህ ታላቅ ክፍፍልና የምርኮ ዘመን በሮም ቤተ ክርስቲያን ውስጥ በኋላ ለተነሣው ተሃድሶ ቅድመ ሁኔታዎችን አጠናክሯል።

ካርታ 18 246

ታላቁ መከፋፈልና የባቢሎን ምርኮኝነት - የቅዱስ የሮም መንግሥት ክልል - የቤተ ክርስቲያን ይዞታዎች - የፈረንሳይ ንጉሥ ግዛት - የእንግሊዝ መንግሥት የፈረንሳይ ይዞታ - ለሮም ፓፑ ታማኝ የሆኑ አገሮች - ለአቪኛ ፓፑ ታማኝ የሆኑ አገሮች - ገለልተኞች - የሚያወላውሉ - የእስልምና ይዞታዎች

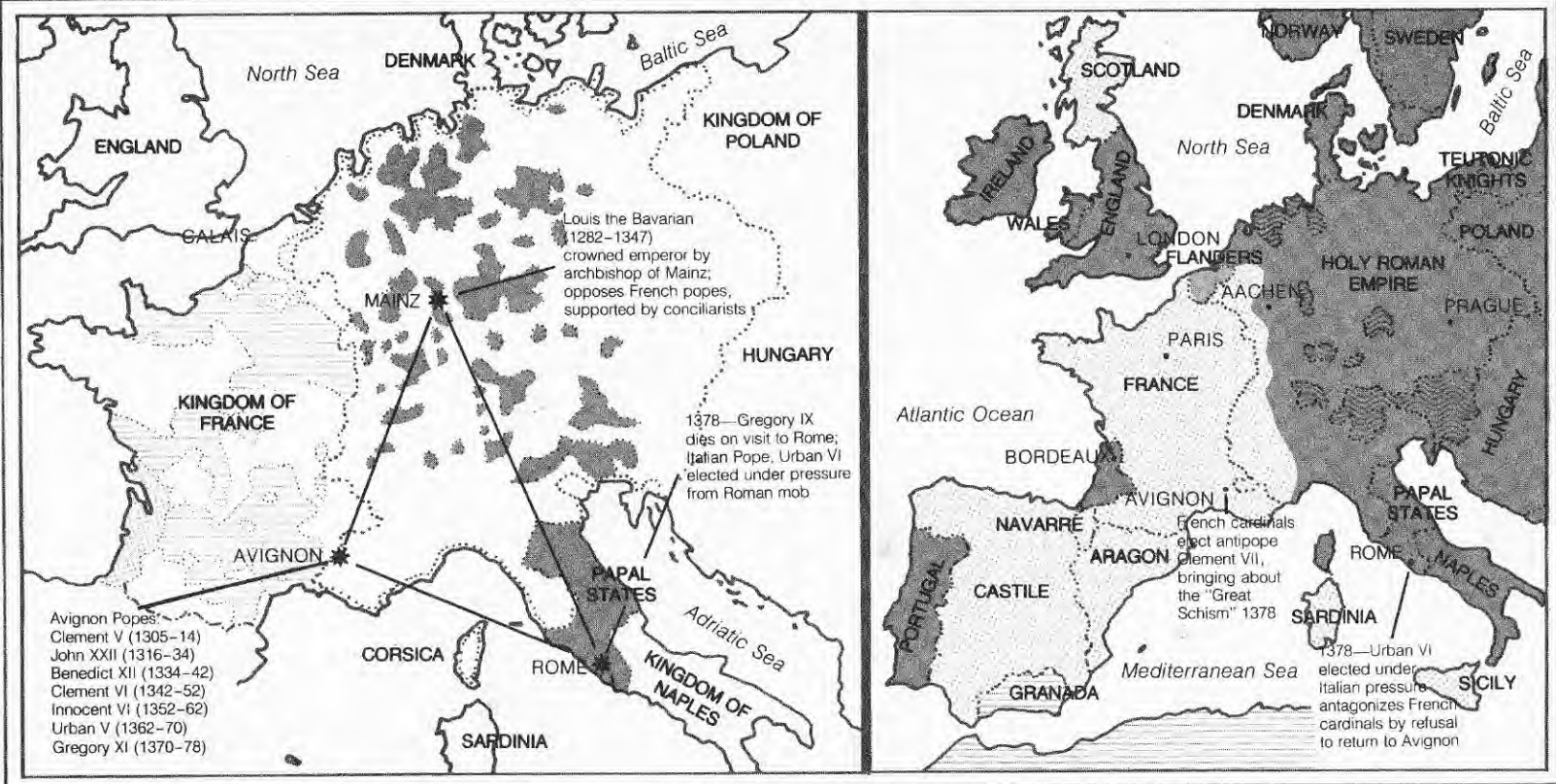
ሐ. ለሮም መንበረ ጳጳስና ይከፈል የነበረ ቀረጥ፤

በሮምና በአቪኛ የነበሩትን ሁለት ፓፖች ለመደገፍ ከሕዝቡ ይሰበሰብ የነበረውን ቀረጥ ለአውሮፓውያን ከፍተኛ ሽክም ሆኖ ነበር። ከፓፑ የገቢ ምንጮች ጥቂቶቹ፤ ከመንበረ ጳጳስናው ርስቶች፤ በታማኝነት አሥራታቸውን ከሚከፍሉ ምእመናን፤ የቤተ ክርስቲያን ተቀጣሪዎች ለፓፑ ከሚከፈሉት የመጀመሪያ ዓመት ደሞዝ፤ ፓፑ በአንድ አካባቢ ለጉብኝት በሚቆይበት ጊዜ የቤተ ክርስቲያን አገልጋዮችና ምእመናን ለጉዞውና ለቀለቡ ከሚያወጡት መዋጮ፤ ከፍተኛ የቤተ ክርስቲያን አገልጋዮች በሚሞቱበት ጊዜ ከሚወረሰው ከጠቅላላ ንብረታቸው፤ በተለያዩ ስፍራዎች የሚገኙ ምእመናን ሁሉ በየዓመቱ የሚከፍሉት የጴጥሮስ ፍራንክ (ፔንስ) በመባል የሚታወቀው መዋጮና ካልተያዙ የአገልግሎት ክፍሎች የሚገኙ ገቢዎች ነበሩ። ይህን የመሰለው የብዝሃ ዓይነት በብሔራዊ መሪዎችና ይደግፏቸው በነበሩት ጠንካራ የመካከለኛው መደብ አባላት ዘንድ ከፍተኛ ቅሬታን አስከትሎ ነበር። ለዚህ ቅሬታ ዋና ምክንያት የተጠቀሱት ሀብትና ንብረቶች በሙሉ ከብሔራዊ ግምጃ ቤት ወደ መንበረ ጳጳስና በመዛወሩ ነበር። ይህ ደግሞ የሚመለከተው በተለይ የእንግሊዝና የፈረንሳይ መንግሥታትን መሪዎች ነበር። በ14ኛው መቶ ክፍለ ዘመን በነበረው ረጅሙ የባቢሎን ምርኮኝነት ጊዜ የፓፑ መኖሪያ የፈረንሳይ የበላይነት በሚታይበት ግዛት ውስጥ ስለነበር፤ የእንግሊዝ መንግሥት ዋናው ቅሬታ የአገሪቱ ሀብት ጠላት ወደነበረው ወደ ፈረንሳይ በመጋዘን ነበር።

መ. የብሔራዊ መንግሥታት መነሣት፤

በአውሮፓ የፓፑን የበላይነት ተጽዕኖ እያሸቆለቆለ እንዲሄድ ያደረገው ሌላው ምክንያት ፖለቲካዊ ሲሆን፤ ለዚህም መንስኤው በቅዱሱ የሮም መንግሥትና በሮም ካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ተይዞ የነበረውን ዓለም አቀፋዊ ልዑላዊነት የሚቃወሙ ብሔራዊ መንግሥታት በመነሣታቸው ነበር። የተቃውሞው ግንባር ቀደም አራማጆች የብሔሩ ነገሥታትና የመካከለኛው መደብ አባላት ነበሩ። ሁለቱ ኃይሎች ለመተባበር የቻሉት በአንድ በኩል ንጉሡ በብሔራዊ ጦሩ አማካይነት በአብዛኛው የመካከለኛው መደብ አባላት ለሆኑት ነጋዴዎች የንግድ ሥራዎቻቸውን ያለችግር እንዲያከናውኑ ጥበቃ ስለሚደረግላቸው ሲሆን፤ እነርሱም ደግሞ ንጉሡን ለመንግሥቱ ሥራ ማስኬጃ በገንዘብ መዋጮ ስለሚረዱት ነበር። በዚህ ዓይነት በቦላሚያ፤ በፈረንሳይና በእንግሊዝ የተመሠረቱት ጠንካራ የብሄራዊ ማዕከላዊ መንግሥታት እራሳቸውን ከፓፑ ሥልጣን ነጻ ለማድረግና ቤተ ክርስቲያንን የየሀገሪቱ የውስጥ ጉዳይ አድርገው ለመመልከት አጥብቀው ይፈልጉ ነበር።

እነዚህ ሁሉ ቅሬታዎች በ14ኛውና በ15ኛው መቶ ክፍለ ዘመን በሮም ቤተ ክርስቲያን ውስጥ እንዲካሄድ ለተፈለገው የተሃድሶ እንቅስቃሴ ቅድመ ሁኔታዎችን የሚያጠናክሩ ነበሩ። በሌሎችም አቅጣጫዎች የዚህ አሳብ ደጋፊ የሆኑት ቡድኖችና

THE GREAT SCHISM AND THE BABYLONIAN CAPTIVITY OF THE PAPACY

BOUNDARY OF THE HOLY ROMAN EMPIRE

CHURCH LANDS ■

FRENCH ROYAL DOMAIN

ENGLISH DOMAIN IN FRANCE

ALLEGIANCE TO ROME ■

ALLEGIANCE TO AVIGNON ■

NEUTRAL ■

MUSLIM TERRITORY ■

DISPUTED ■

መሪዎቻቸው መጠናከር ጀመሩ። በ12ኛውና በ13ኛው ክፍለ ዘመን የገዳማት እንቅስቃሴ አራማጆች እግር የተተኩት አዲሶች የቤተ ክርስቲያንን የተሐድሶ ደጋፊዎች፤ በመንፈሳዊ ምስጢራት የሚያምኑ (ሚስቲኮች)፤ የመጽሐፍ ቅዱሳዊና፤ ወንጌላውያንና የመስማማትን መንፈስ የሚያራምዱት ነጻ ቡድኖች ሁሉ የፓፑን ሥልጣን በመቆጣጠር ላይ የሚገኙ ነበሩ።

II. የመንፈሳዊ ምሥጢር አማኞች (ሚስቲኮች)

የቤተ ክርስቲያን ልምምዶች ወደ ሕጋዊ ሥርዓቶች በተለወጡበትና በካህናት ብቻ የሚመሩትን የአምልኮ ሥርዓቶች በተጠናከሩበት በዚያን ወቅት፤ ተቆርቋሪ ምእመናን በገለልተኝነት ከመመልከት ይልቅ ከእግዚአብሔር ጋር በቀጥታ ግንኙነት ለማድረግ ከልብ ተነሣሥተው ነበር። ይህም በጠንካራ ምኞታቸው ነበር ወደ ሚስቲሲዝም የገፋፋው። የዚህ እንቅስቃሴ ተከታዮች ከእግዚአብሔር እርዳታንም ሆነ መፅናናትን በፍጥነት ለማግኘት ያለምንም ጣልቃ ገብነት ከእግዚአብሔር ጋር በቀጥታ ለመገናኘት ይሾ ነበር። እንደምኞታቸውም ባሕርይ ሰዎች ከእግዚአብሔር ጋር ለመገናኘት የሚከተሉት ዘዴ ይለያይ ነበር። ለምሳሌ ከእግዚአብሔር የሚጠይቁት የመንፈስ ብቃትን በማግኘት ኮርሱ ጋር ውህደትን ለመፍጠር እስከሆኑ ድረስ አዝማሚያቸው ወደ ፍልስፍናው የሚያደላ ሲሆን፤ በሌላ በኩል ግን ትፍስህትን ለመላበስ እስከሆነ ወደ ስሜታዊነት የሚያዘነብልና ከስነ ልቦናዊ (ሳይኮሎጂካል) አቋም የሚመነጭ ነበር። በሁለቱም ሁኔታዎች ቢሆን የዚህ እንቅስቃሴ አማኝ የእግዚአብሔርን ቸርነት ወይም መገለጥን የሚጠብቀው እራሱን ለፍጹም እርጋታና ትሕትና በማስገዛት ነበር። በ14ኛው መቶ ክፍለ ዘመን በነበሩት የሚስቲኪዝም እንቅስቃሴ ተከታዮች ዘንድ እግዚአብሔርን በሁለቱም መንገዶች ለመቅረብ እንደተሞከረ እናያለን።

ሀ. ለሚስቲሲዝም እንቅስቃሴ መጀመር ምክንያቶች፤

ስኮላስቲሲዝም (ዘመነ ሊቃውንት) የሰውን ስሜታዊ ተፈጥሮ በአእምሮ ቁጥጥር ስር በማድረግና ምክንያታዊ በሆነ መንገድ በመተንተን ላይ ስለሚያተኩር በተዘዋዋሪ መንገድ ለሚስቲሲዝም መነሣት ምክንያት ሆኗል ለማለት ይቻላል። ሚስቲሲዝም ይህንን ሙሉ በሙሉ በሰው አእምሮ አስተሳሰብ የመመራት ዝንባሌን የሚፃረር ነበር። እግዚአብሔር ከሰዎች ጋር ያለው ግንኙነት ከግለሰብ ግለሰብ ከመለያየቱም በአእምሮ ታስቦ ሊደረስበት እንደሚቻል ተደርጎ መቆጠሩን ሚስቲኮች አጥብቀው ይቃወማሉ። በ17ኛው መቶ ክፍለ ዘመን የደከመውን የሉተራዊነት የቀጥተኛ እምነት (ኦርቶዶክስ) ተከትሎ የመጣው 'ኦራስን ለእግዚአብሔርና ለመልካም ተግባራት አሳልፎ የመስጠት እንቅስቃሴ' (ፖዩቲዝም) የሚስቲሲዝም ውጤት ነበር። በተለይም ስኮላስቲክ ናመነሊዝም የእውነታ ምንጭ ግለሰቦች እንደሆኑና የእውቀት መገኛ ምንጭ ደግሞ ልምምድ በመሆኑ ላይ ያተኩር ነበር። የኋላ ኋላ ግን ከናመነሊስት ስኮላስቲኮች አንዱ ከንፍ በሚስቲሲዝም እግዚአብሔርን ለማወቅ ሙከራ በማድረግ ሲገነጠል ሌላው ወገን ግን በማቴሪያሊዝምና በሙከራ (ኤክስፐሪመንት) እንደፀና ቀርቷል።

በመሠረቱ ሚስቲሲዝም አስቸጋሪ ለነበረው ለዚያን ጊዜና ለተበላሸው ቤተ ክርስቲያን የቀረበ ተቃውሞ ወይም ምላሽ ነበር። በኅብረተሰቡ ውስጥ ፈጣን፤ ድንገተኛና ከፍተኛ የፖለቲካ ለውጥ የተለመደ ክስተት ነበር። ከ1348-1349 ዓ.ም. ጥቁር ሞት (ብላክ ዴዝ) በመባል የሚታወቀው ቅስፈት ወደ አንድ ሦስተኛ ያህል የሚሆነውን የአውሮፓ ሕዝብ እጅግ አስደንጋጭና አሳዛኝ በሆነ ሁኔታ ጠራረገው። በ1381 ዓ.ም. በእንግሊዝ የታየው የአርሶ አደሩ አመፅ (ፔዛንት ሪቮልት) ከዊክሊፍ አሳብ ጋር የተያያዘና በኅብረተሰቡ ውስጥ ያለመረጋጋት ለመኖሩ ምልክት ነበር። የባቢሎን ምርኮኝነትና ታላቁ ክፍፍል (ስኪዝም) መንፈሳዊ አመራሩን በያዙት ላይ ከፍተኛ ጥርጣሬ በማሳደሩ በተለይ ከምሁራኑ ወገን የሆኑትን ከእግዚአብሔር ጋር ቀጥታ ግንኙነት ወደመመሥረት ገፋፋቸው።

ለ. የታወቁ ታላላቅ ሚስቲኮች፤ 2404. የዚህ ዘመን ሚስቲኮች በሁለት ዋና ዋና ቡድኖች የሚመደቡ ናቸው። እነዚህም የላቲንና የቲዩቶኒክ ሚስቲኮች በመባል ይታወቃሉ። የላቲን ሚስቲኮች ከቲዩቶኒክውያን ይልቅ በሕይወት ላይ ያላቸው አቀራረብ የበለጠ ስሜታዊ ስለሆነ ሚስቲሲዝምን ከክርስቶስ ሕይወትና ስሜታዊ ልምምድ ጋር ያዛምዱታል። እንደዚህ ዓይነት አመለካከት ከነበራቸው አንዱ የ12ኛው ክፍለ ዘመን የክሌርሾው በርናርድ ነበር። ይህ ሰው ስለ እግዚአብሔር ፈቃድና ፍቅር አንድነት ከመለኮታዊ ባሕርያት አንድነት ይልቅ አጥብቆ አሳስቦ ነበር። ለአብዛኛዎቹ የቲዩቶኒክ ሚስቲኮች ወደ እግዚአብሔር የመቅረቢያው መንገድ ከስሜታዊ ይልቅ ወደ ፍልስፍናው ያደላ ነበር። በዚህ መሠረት የማይሰተር ኤክሃርት አቀራረብ ወደ ፓንቲይዝም ያመራ ነበር። (ፓንቲይዝም በዓለም ላይ የሚገኙ ሕጎች፤ ኃይላትና የተለያዩ ክስተቶች ሁሉ አምላክ ናቸው እንጂ አንድ የተለየ አካላዊ ሕልውና ያለው አምላክ የለም የሚል የፍልስፍና ዓይነት ነበር)።

በሲኦኖ ካተርን የላቲንን ሚስቲሲዝም በጥሩ ሁኔታ የምትወክል ሴት ነበረች። እግዚአብሔር በራእይ እንደሚያነጋግራት አስረግጣ የምታምንና እነዚህንም ራእዮቿን ለበጎ ተግባራዊ ፍጻሜዎች ከማድረግም፤ ካተርን የቤተ ክርስቲያን አገልጋዮች

የሚፈጽሙትን ክፉ አድራጎት ያለ ፍርታት ትቃወምና ታወግዝ ነበር። በ1376 ዓ.ም. ጎርጎርዮስ 11ኛን የመንበረ ጵጵስናውን ማዕከል ከአቪኞን ወደ ሮም እንዲመለስ በእግዚአብሔር ስም በመለመን ያሳመነች ሴት ነበረች። የነበራት ብርቱ የሥነ ምግባር ጥንካሬ በፓፑ ዘንድ ተፈጽመዋል ስለምትላቸው ኃጢአቶች እንኳን በገሃድ ለመቃወም አስችሏት ነበር።

በጀርመን የነበረው የሚስቲካል እንቅስቃሴ ደግሞ የዶሚኒካውያንን ሥርዓት በሚከተሉ ሰዎች ማዕከልነት የሚመራ ነበር። ከ1260- 1327 ዓ.ም. አካባቢ የኖረው ማይስተር ኤክሃርት የጀርመን ሚስቲሲዝም ጀማሪ ተደርጎ የሚቆጠርና የዚሁ የዶሚኒካን ሥርዓተ ተከታይ ሲሆን፤ ለመስበክ ወደ ኮሎኝ ከመሄዱ በፊት በፓሪስ የዩኒቨርሲቲ ትምህርቱን ተከታትሎ ነበር። ኤክሃርት ሕያውና እውን የሆነው ነገር መለኮት ብቻ ነው የሚለውን እምነት ከመከተሉም፤ የክርስቲያን ዓላማም ከፍተኛ የደስታ ስሜትን በሚፈጥር ልምምድ በመመስጥ ሰብአዊ ሕልውናን ከመለኮታዊ ሕልውና ጋር ለማዋሃድ የሚያስችለው የመንፈስ ግንኙነት ከእግዚአብሔር ጋር መፍጠር መሆን እንደሚገባው ያስተምር ነበር። እንደእርሱ አመለካከት ከጠፈር በስተጀርባ ባለው ሁለንተናዊና ፍጹማዊ አምላክና የገሃዱ ዓለም ፈጠሪና ገዢ በሆነው አካላዊ ሕልውና ባለው አምላክ መካከል ልዩነት አለ። በመሆኑም የሰው የመጨረሻው ዓላማ መሆን የሚገባው ነፍሱን ከፍጥረታት ሁሉ በስተጀርባ ካለው ፍጹማዊ መለኮት ጋር ማዋሃድ መሆን አለበት ይል ነበር። በተለይም ኤክሃርት የሚታወቀው “እግዚአብሔር እኔን ሊሆን እኔም እግዚአብሔርን ልሆን የግድ ያስፈልጋል” በማለቱ ነበር። የኤክሃርት እምነት ወደ ኒዮፕሌተኒዝም እጅግ የተቃረበ በመሆኑ በፓንቲይዝም ለመጠርጠርና ከሞተም በኋላ በፓፑ ትእዛዝ ወንጀለኛ ተደርጎ እስከመወገዝ ድርሷል። ኤክሃርት በተለይም በማጠናከር ያስተምር የነበረው፤ ከእግዚአብሔር ጋር መንፈሳዊ ምስጢራት (ሚስቲክ) ውህደት ለመፍጠር ክርስቲያናው አገልጋሎት ማበርከት እጅግ አስፈላጊ መሆኑን ነው።

“የእግዚአብሔር ወዳጆች” በመባል ይታወቁ የነበሩት ሌሎች የዶሚኒካውያን ቡድን አባላት የኤክሃርትን ትምህርት ልማድ ተከትለው አስፋፉት። ከ1300-1361 ዓ.ም. አካባቢ የኖረው ጆን ታውለር ከመምህሩ ኤክሃርት ይልቅ የበለጠ የወንጌላዊያን የትምህርት አቀራረብ የተከተለ ሲሆን፤ ለሰው ሠራሽ ሥርዓቶች ከማጎብደድ ይልቅ ከእግዚአብሔር ጋር ለሚደረገው ውስጣዊ ልምምድ ትኩረት መስጠት ይገባ እንደነበር ይናገር ነበር። ይህ ሰው ዋና ማዕከላቸውን በራይን ሸለቆ ካደረጉት “የእግዚአብሔር ወዳጆች” በመባል ከሚታወቁት ሰዎች ጋር የቅርብ ግንኙነት ነበረው። ከ1295- 1366 ዓ.ም. አካባቢ የኖረው ሃይንሪክ ሱሶ በመባል የሚታወቀው ሰው ደግሞ የዚህ ቡድን ታዋቂ የግጥምና የቅኔ ሰው ሲሆን ከኤክሃርት ሚስቲካል አስተሳሰቦች ጋር ተመሳሳይ የሆኑት አመለካከቶችን በግጥምና በቅኔ ይግልጥ ነበር። እንደዚሁም ከ1307-1382 ዓ.ም. የኖረው ሩልማን መርስወን የተባለው የባንክ ባለቤት የነበረው ሰው ለዚህ ቡድን አባላት የሚኖሩበትን ቤት በመለገሱ በቡድኑ ዘንድ እንደ መልክክ የሚቆጠር ሰውነቱ ነበር። ስለ ሚስቲሲዝም የሚናገረውና ቲዎሎጂያ ጀርማኒካ (የጀርመን ሥነ መለኮት ትምህርት) በመባል የሚታወቀው አነስተኛ መጽሐፍ ብዙ ጊዜ ከዚህ ቡድን ጋር የሚያያዝ ነው። ሉተር ስለ ደኅንነት ስላካሄደው ጥናት ይህን መጽሐፍ ጠቃሚ ሆኖ ያገኘው ሲሆን፤ በ1516 ዓ.ም. የመጀመሪያውን የጀርመን እትም አበርክቷል። ሆኖም ግን መጽሐፉ በማይስተር ኤክሃርት ጽሑፎች እንደሚታየው ዓይነት የፓንቲይዝም ስሜት የሚንፀባረቅበት ነበር።

እንደዚሁም በደቡባዊው በዴቪንተር ከተማ የተቋቋመውና “የወንድሞች የጋራ ሕይወት” (ደቡቲዮ ሞዴርና) በመባል የሚታወቀው ሌላ እንቅስቃሴ (መንፈሳዊ ምስጢራት የሚያምኑ ምእመናን) “የእግዚአብሔር ወዳጆች” ከሚባለው እንቅስቃሴ ይልቅ ፓንቲይዝምን ያልተከተለ፤ ይበልጥ ለተግባራዊነት የሚያደላ ነበር። በሆላንድ የነበረውን ሚስቲካል እንቅስቃሴ የመራው ከ1293-1381 ዓ.ም. የኖረው ሮይስቤክ ጆን ሲሆን፤ ለዚሁም ከኤክሃርት ጽሑፎች ጋር መተዋወቁና “ከእግዚአብሔር ወዳጆች የቡድን” አባላት ጋር የነበረው የቅርብ ግንኙነት አስተዋጽኦ አድርጓል። ይህ ሰው ከ1340-1384 ዓ.ም. የኖረውን ጄራርድ ግሮትን በሚስቲካል ልምምዱ ወቅት በይበልጥ በአዲስ ኪዳን ላይ ማተኮር እንዳለበት በመምከር የረዳው ሲሆን፤ ጄራርድ ግሮትም በዚያን ወቅት በዴቪንተር ለሚገኘው “የወንድሞች የጋራ ሕይወት ቡድን” መሪ ነበር። ግሮት ደግሞ ከ1350-1400 ዓ.ም. የኖረውን ደቀ መዝሙሩን ፍሎሬንቲኖስ ራድዊንስን በዊንደስሃይም “ለወንድሞች የጋራ ሕይወት ቡድን” ልዩ መጠለያ ቤት እንዲያቋቁም አግዞታል። ይህ የምእመናን ቡድን ከተግባራዊ እንቅስቃሴ ይልቅ የእግዚአብሔር ስጦታ በግል ለመለማመድ ከሚያደላው ከማይስተር ኤክሃርት ተከታዮች በመገንጠል፤ መመሪያው አብሮ በመኖር፤ በማስተማርና በሌሎች ተግባራዊ አገልግሎቶች ላይ የተመሠረተ ነበር። ሁለቱም ቡድኖች ወጣት ልጆችን በማስተማር ያተኩሩ ስለነበር ትላልቅና እጅግ በጣም ጥሩ የሆኑ ትምህርት ቤቶች ገንብተው ነበር። የዚህ ቡድን ሌሎች ቅርንጫፎች በሞላው ኔዘርላንድስ ለማስራጨት ችለዋል።

“የወንድሞች የጋራ ሕይወት” የሚባለው ቡድን ካደረጋቸው መልካም አስተዋፅኦዎች አንዱና የላቀው ‘ክርስቶስን መምሰል’ (ኢሚተሽን ኦፍ ክራይስት) የሚለውን ጽሑፍ ለመጨው ትውልድ ማበርከቱ ነው። የዚህ መጽሐፍ ጸሐፊ ከ1380-1471 ዓ.ም. የኖረው ቶማስ አኬምፒስ ወይንም ከዚያን ጊዜ ጀምሮ የኪምፕቲ ቶማስ ሄሚርኪን በመባል የሚታወቀው ነው። እጅግ ይወደው በነበረው መምህሩ በዴቪንተር ራድዊንስ ስር ከተማረ በኋላ በዘቮል ወደሚገኘው የአውግስጦሳውያን ገዳም ገባ።

“ክርስቶስን መምሰል” የሚለውን መጽሐፍ የጻፈው እርሱ ሳይሆን አይቀርም የሚለው እምነት የተጠናከረው በዚህም ምክንያት ጭምር የተነሣ ነው። ይህ መጽሐፍ “የወንድሞች ቡድን የጋራ ሕይወት” ለመምራትና ለተግባራዊ አስተዋጽኦ ከፍተኛ ጥቅም እንደሚያስገኝ የሚገልጥ ነው። እንደዚሁም መጽሐፉ ስለ ዓለማዊ ምቹት ኑሮ አሉታዊ ውግዘቶች ከማቅረቡም ለክርስቶስ ሊኖር የሚገባን አዎንታዊ ፍቅርና ለዚሁም መግለጫ የሚሆነውን ግብረ ገባዊ ተግባር በግልጽ ያሳያል።

ሐ. የሚስቲሲዝም መነሣት ያስከተላቸው ውጤቶች፤

እንደቀድሞ የሮም ካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን አማኞች አስተሳሰብ ከሆነ ሚስቲኮች ለእግዚአብሔር የነበራቸው ፍጹም መሰጠት ያሳዩበት ይህ እንቅስቃሴ የተነሣው፤ ወግና ደንብ አጥባቂ የነበረውንና በውጫዊ ሥርዓት ብቻ የሚያምነው ስኮላስቲሲዝም በመቃወም ነው። ሚስቲሲዝም በክርስትና አምልኮ መንፈሳዊ ልምምድ ላይ ሲያተኩር ስኮላስቲሲዝም ግን ለዘመናት ሁሉ በተደጋጋሚ በተከሰተው የክርስትና ውጫዊ ገፅታ የተወሰነ ነበር። በዚህ ስሜት ሲታይ ሚስቲሲዝም ሃይማኖትን የበለጠ ግላዊ በሆነ አቀራረብ የማየትና የመለማመድ ጉዳይ ለማዳበር በመርዳቱ፤ ለዘመነ ተሃድሶ መልካም አስተዋጽኦ እንዳበረከተ መገንዘብ እንችላለን።

ምናልባትም የእንቅስቃሴው አደገኛ አዝማሚያ መስሎ የሚታይ ነገር ቢኖር የመጽሐፍ ቅዱስን ሥልጣን በውስጣዊና ግላዊ ልምምድ ሥልጣን ለመተካት መሞከሩና ለሃይማኖት ትምህርት (ዶክትሪን) አነስተኛ ግምት መስጠቱ ነው። በተጨማሪም ለዚህ እንቅስቃሴ ፍፁም ተገዢ መሆን፤ ግለሰቡን ስለራሱ በጎነት ብቻ አሳቢና ለኅብረተሰቡ ግዴታ ሊያደርገው ይችላል። ኤክሃርት እንዳደረገው ደግሞ ወደ ፍልስፍና እጅግ ማዘንበሉ አምላክን ከሰውም ሆነ ከሌሎቹ ፍጥረታት ጋር አንድ መሆኑን የሚያረጋግጥ የፓንቲይዝም እምነት ያመራል።

III. ቅድመ ዘመነ ተሐድሶ አራማጆች፤

ሚስቲኮች ሃይማኖትን የግል ወደ ማድረግ ያዘነበሉ ሲሆን፤ መጽሐፍ ቅዱሳዊና ብሔራዊ ተሃድሶዎችን ለማምጣት የጣሩት እንደ ዊክሊፍ፤ ሑስና ሳቮናሮላ ያሉት ግን ምእመናንን በአዲስ ኪዳን ወደተገለጠችው ዓይነትና ወደ እውነተኛይቱ ቤተ ክርስቲያን ለመመለስ ጥረትን የማድረግ ፍላጎት ነበራቸው። በተለይም ዊክሊፍና ሑስ ፓፑ በባቢሎናዊው ምርኮኝነት ዘመን መኖሪያውን በአቪኖን በማድረጉ፤ በየአገራቸው ውስጥ ፀረ ፓፑ የሆነ አቋም ለማስፋፋት ችለው ነበር።

ስንጠረዥ

ሀ. ዊክሊፍ (ከ1329-1384 ዓ.ም. አካባቢ)

የእንግሊዝ ሕዝቦች በጠላታቸው በፈረንሳይ ንጉሥ ተጽዕኖ ስር በአቪኖን ይኖር ለነበረው ለዚያን ጊዜ ፓፑ የግብር ገንዘብ ለመላክ ፈቃደኞች አልነበሩም። ይህም ብሔራዊ ስሜት የንጉሣውያኑን ቤተሰብና የመካከለኛውን መደብ አባላት ከማስተባበሩም፤ የእንግሊዛውያን አንጡራ ሀብት በአገር ውስጥ በመቅረት ለልማት ሊውል እንዲሚገባ ታምኖበት ነበረ። ሕዝቡ በፓፑ ላይ ያለውን ጥላቻ ደጀን በማድረግ በ1351 ዓ.ም. የወጣው ሕገ መንግሥት (ስታትዩት ኦፍ ፕሮቫይዘርስ) በእንግሊዝ ውስጥ ለሚገኙ የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን መሪዎች የፓፑን የመሾም ሥልጣን አገደ። በ1353 ዓ.ም. የወጣው ሕግ (ዘ ስታትዩት ኦፍ ፕረሙኒረ) ደግሞ በእንግሊዝ ቤተ ክርስቲያን በሚያገለግሉ አገልጋዮች ላይ የሚመሠረተውን ማናቸውንም ክስ ከእንግሊዝ ፍርድ ቤት ውጭ በሚገኙትና ተጠሪነታቸው ለፓፑ በሆነ ፍርድ ቤቶች በሮም እንዳይታዩ አደረገ። እንደዚሁም በንጉሡ በጀን ተጀምሮ የነበረው የ1000 ማርክስ ዓመታዊ መዋጮም በዚህ ጊዜ በነበረው ሸንጎ እንዲቆም ተወሰነ። እነሆ ታላቁ የሃይማኖት ሰው ጆን ዊክሊፍን የምናየው በአንዲቷ ዓለም አቀፋዊዋ ቤተ ክርስቲያን እንቅስቃሴ ይህን ዓይነቱ ብሔራዊ ተቃውሞ በተነሣበት ወቅት ነበር። ኃይለኛ በነበረው የጋውንቱ መስፍን ጆን በመረዳት ዊክሊፍ ፓፑን ጭምር በግልጽ ለመቃወም ችሎ ነበር።

ዊክሊፍ አብዛኛውን የሕይወት ዘመኑን ያሳለፈው በአክስፎርድ ዩኒቨርሲቲ በማጥናትና በማስተማር ነበር። እስከ 1378 ዓ.ም. ድረስ የሮም ቤተ ክርስቲያን የሥነ ምግባር ጉድለት የሚታይባቸውን ቤተ ክርስቲያን አገልጋዮች ለማስወገድና ለምግባረ ብሉሹነት ምክንያት የሆነውን የቤተ ክርስቲያኒቱን ሀብት ለማስወረስ ጥረት አድርጎ ነበር። ዊክሊፍ ‘ኦፍ ሲቪል ዶሚኒየን’ (1376 ዓ.ም.) በሚለው መጽሐፉ ውስጥ ለቤተ ክርስቲያን መሪነት ብቁ የሚያደርጉ ሥነ ምግባራዊ መመዘኛዎችን አስፍሯል። የእግዚአብሔር የንብረት ያዢነት ተጠቃሚነት መብት ቢሰጣቸውም ባለቤት እንዲሆኑ ግን አልፈቀደላቸውም የሚል እምነት ዊክሊፍ ነበረው። በተለይም የቤተ ክርስቲያን አገልጋዮች ተግባራቸውን በሚገባ ባለመወጣታቸው በመንግሥት ባለሥልጣኖች ንብረታቸው ተወርሶ እግዚአብሔርን በሚገባ ለሚያገለግል ለሌላ ሰው ሊሰጥባቸው ይገባል ሲልም አሳብ አቅርቧል። ይህም አመለካከቱ የሮም ቤተ ክርስቲያን ንብረት እንዳይኖራት ይፈልጉ ለነበሩ የመንግሥት ባለሥልጣናት እጅግ የሚስማማ ነበር።

ስለዚህ የሮም ቤተ ክርስቲያን በዊክሊፍ ላይ አንዳችም እርምጃ እንዳትወስድ የጋውንቱ ጆንና የመንግሥት ባለሥልጣናት እገዛ አደረጉለት።

?ፒሬት በመግፋት በ1382 ዓ.ም. የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ስለ ጌታ እራት የነበራትን የፀና አሳብ (ቀኖና) ተቃወመ። የሮም ቤተ ክርስቲያን ስለ ጌታ እራት የነበራት አስተሳሰብ ህብስቱና ወይኑ ውጫዊ ገፅታቸው ባይለወጥም እንኳን ወደ ጌታ ሥጋና ደም በሚይታይ መንገድ ይለወጣሉ የሚል ነበር። ዊክሊፍ ግን በዚህ ሥርዓት በሚቀርበው ህብስትና ወይን ዙሪያ ክርስቶስ በመንፈስ መኖሩን በእምነት እንገነዘበዋለን እንጂ ህብስቱና ወይኑ ፈጽሞ አይለወጥም በማለት ያስተምር ነበር። ይህ የዊክሊፍ አመለካከት ቄሱ የክርስቶስን ሥጋና ደም በመከልከል ደኅንነትን ሊያስቀር ይችላል የሚለውን አሳብ ውድቅ የሚያደርግ ነበር።

ሲሆን፡ በአስተማሪነት እዚያ ከቆየ በኋላ በ1409 ዓ.ም. አካባቢ የደኒቨርሲቲ አስተዳዳሪ በመሆን በመሾሙ የዊክሊፍን ሥራዎች የሚገልጥ መጽሐፍ አግኝቶ ለማንበብ ቻለ። በዊክሊፍ አስተሳሰብ በማመኑም አሳቡን ለማራመድ ቆርጦ ተነሣ። ሑስ ስብከቶቹን የሚያሰማበት ያ ወቅት እንደአጋጣሚ የተቀጣጠለበት ጊዜ ነበር። ከቅዱሱ የሮም መንግሥት ግዛት ነጻ ለመውጣት የባረሰው ሕዝብ የተነሣውን ያህል፡ ቤተ ክርስቲያን ነጻነት ለማስገኘት የዊክሊፍን አሳብ እንደ መፍትሔ አቅርቦ ነበር። በዚህም አመለካከት የፓፑን ሥልጣን የሚቃወም ጠላት ተደርጎ በመታየቱ በኮንስታንቲኖ ላይ ተገኝቶ ይቅርታ እንዲጠይቅ ትእዛዝ ደረሰው። ለደኅንነቱ ልዩ ጥበቃ እንደሚደረግለት በንጉሠ ነገሥቱ ቃል ቢገባለትም፡ ይህ ግን ተፈጻሚ አልሆነም ነበር። የኮንስታንቲኖ ጉባኤ የእርሱንም ሆነ የዊክሊፍ አመለካከቶች አወገዘ። ሑስ አሳቡ ስሕተት መሆኑን አምኖ ይቅርታ እንዲጠይቅ ለቀረበለት ጥያቄ ፅኑ በሆነ አቋም የእምቢተኝነት መልስ በመስጠቱ በጉባኤ ትእዛዝ ከግንድ ጋር በመታሰር እንዲቃጠል ተደረገ። ምንም እንኳን ሑስ በዚህ አሳዛኝ ሁኔታ ቢሞትም ‘ዲ.ኤክሌሲያ’ የሚለው በ1413 ዓ.ም. የተጻፈው መጽሐፉ ግን ታሪካዊ ማስታወሻው ሆነ።

ስደትና መከራ የሰዎችን ሥጋዊ አካል ሊገድልና ሊያጠፋ ቢችልም እንኳን አሳባቸውን ሊያጠፋ አይችልምና የሑስ አሳቦች በተከታዮቹ መስፋፋታቸውን ቀጠሉ። ፈጣንና ፅኑ የሆኑት ተከታዮቹ ቴበራይቶች በመባል ይታወቁ የነበረ ሲሆን፡ በቅዱሳት መጻሕፍት ውስጥ የማይገኙትን የሮም ቤተ ክርስቲያን እምነቶችና ተግባራት ሁሉ ሳይቀበሉ ቀሩ። ኢዩትራክዊስቶች የሚባሉት ደግሞ መጽሐፍ ቅዱስ የሚከለክለው ብቻ ሊወገድ እንደሚገባ በማመን፡ ማንኛውም ተራ ምእመን በቁርባን ሥርዓት ወቅት ህብስትና ወይኑን መቀበል ይችላል የሚለውን አቋም ይዘው ነበር። በ1450 ዓ.ም. ከቴበራይት ቡድን የሆኑ አንዳንድ ሰዎች ‘ዩኒታስ ፍራትሩም’ ወይም ‘የተባበሩት ወንድማማቾች’ ወይም ‘የባረሰው ወንድማማቾች’ የሚባለውን ቡድን አቋቋሙ። እስካሁን ድረስ ያለው የሞሬሺያን ቤተ ክርስቲያን የተገኘው ከዚህ ቡድን ሲሆን፡ ቆይቶ በጀርመን አገር ተስፋፍቶ ነበር።

የክርስትና ታሪክ እንደሚመሰክረው በኋለኛው ጊዜያት የሞሬሺያን ቤተ ክርስቲያን ሚሲዮናውያንን ለማፍራት ችላ ነበር። ከ1592-1670 ዓ.ም. የኖረውና ከፍተኛ እድገት የታየበት ወንጌላዊው ትምህርት ሰጪ ጆን ኤሞስ ኮሚኒየስ ‘ከባረሰው ወንድማማቾች’ አንዱ ከመሆኑም “ታላቁን ዲዳክቲክ” (የመምህርነት ባሕርይ) የሚለውን መጽሐፍ የጻፈ ነበር። ከዚህም ሌላ ዌስሊ በለንደን ውስጥ እንዳለ ወደ ወንጌል ብርሃን የመሩት ሞሬሺያኖች ስለነበሩ ሑስ በዌስሊ ላይ በተዘዋዋሪ መንገድ ተጽዕኖ አድርጓል ማለት እንችላለን። ሉተር በኋለኛው ዘመን ከሑስ ጋር ተመሳሳይ የሆኑ ችግሮችን አሳልፎ ስለነበር የሑስ ትምህርትና ምሳሌነት ለእርሱ እጅግ አነቃቂና አበረታች ነበር።

ሐ. ሳቮናሮላ (ከ1452-1498 ዓ.ም.)

ዊክሊፍና ሑስ የመጀመሪያው የሥልጣን መመዘኛ መጽሐፍ ቅዱስ ነው በማለታቸው እንደ መናፍቃን የታዩ ሰዎች ነበሩ። የሳቮናሮላ ፍላጎት ግን ከሁለቱ ለየት ያለ ሆኖ በፍሎሬንስ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ተሃድሶ ለማስገኘት ነበር። ሳቮናሮላ በ1474 ዓ.ም. ደሚኒካዊ መንኲሴ ከሆነ በኋላ በ1490 ዓ.ም. በዚችው ከተማ አገልግሎት ተመደበ። በመጀመሪያ ላይ የሳቮናሮላ ዓላማ በከተማው ውስጥ በሚገኘው ቤተ ክርስቲያንና መንግሥት ዘንድ ለውጥ በማምጣት የተወሰነ ነበረ። ሆኖም እግረ መንገዱን የፓፑንም ድክመቶች በማስመልከት በመስበኩ በስቃላት ሞት እንዲቀጣ ተደረገ። ምንም እንኳን ከዊክሊፍና ከሑስ የላቀ እርምጃ ያለው አቋም የነበረው ሰው ባይሆንም በቤተ ክርስቲያን ውስጥ መሻሻል እንዲገኝ ይታገል ነበር። እነዚህ ሰዎች በሙሉ ለወደፊቱ ተሃድሶ መምጣት መንፈሳዊና የሥራ ሁኔታዎችን በማመቻቸት ባለውለታ ሆነዋል። በተለይም ዊክሊፍ ከፍተኛውን ሚና በመጫወቱ “የተሃድሶው የንጋት ኮከብ” እየተባለ ብዙ ጊዜ ይጠራል።

IV. የተሃድሶ ጉባኤዎች (ከ1409-1449 ዓ.ም.)

የ14ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ጉባኤ መሪዎች ተሃድሶን ለማምጣት የሞከሩት የቤተ ክርስቲያንን አመራር በተራ ምእመናን በተመረጡ ኃላፊዎች እንዲያዝ በማድረግ ነበር። በዚህ አሠራር በመጠቀም ከሮም ቤተ ክርስቲያን የተውጣጡ ሰዎች

በሚያካሂዱት ጉባኤ የሚመርጧቸውን ምግባረ ብልሹ የቤተ ክርስቲያን መሪዎችን ለማስወገድ ይችሉ ነበር። እነዚህ ጉባኤዎች የሑስና የዊክሊፍን ያህል በቅዱሳት መጻሕፍት መልእክት ላይ አላተኮሩም ነበር። በሚስቲኮች ዘንድ ተቀባይነት ያገኘውን የግለሰቦች ሃይማኖታዊ ልምምድም ቢሆን ተሃድሶን ያስገኛል ብለው አልተቀበሉትም ነበር።

በሮም ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ተሃድሶ እንደሚያስፈልግ ግልጽ ያደረገው በ1378 ዓ.ም. ተከስቶ የነበረው ታላቁ መከፋፈል ነበር። በዚያ ዓመት ፓፕ ኡርባን 6ኛና ፓፕ ቀሌምንጦስ 7ኛ ሁለቱም በጴጥሮስ መንበር ለመቀመጥ እራሳቸውን እንደ ሕጋዊ ባለሙብት አድርገው አቀረቡ። የአውሮጳ አገሮች ከሁለቱ አንዱን መምረጥ ስለነበረባቸው በመንፈሳዊነትና (ኢክሊዝያስቲክ) በፖለቲካ መካከል መከፋፈል ተፈጠረ። እዚህ ላይ መዘንጋት የሌለበት ቁም ነገር ሁለቱም ፓፖች የተመረጡት የካርዲናል ኮሌጅ በሚባለው መራጭ አካል መሆኑ ነው። የተነሣውም ዋና ጥያቄ እነኝህን ሁለት የሥልጣን ተቀናቃኝ ፓፖች ማን ሊዳኛቸው ይችላል? የሚለው ነበር። በፓሪስ ዩኒቨርሲቲ አመራር ላይ ያሉ የሥነ መለኮት ትምህርት አዋቂዎች ጉዳዩን መወሰን ያለበት የሮም ካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ጉባኤ መሆን አለበት ሲሉ አሳብ አቀረቡ። ለዚህም ከ325-451 ዓ.ም. የተደረጉትን የቤተ ክርስቲያን ጉባኤዎች (ኤኪሜኒካል) በምሳሌነት በመጥቀስ ተጠቀሙ። በእርግጥም ይህ ከየአብያተ ክርስቲያን የተውጣጡ ሰዎች ያሉበት ጉባኤ ከሁሉም የተሻለ መፍትሔ እንደሚያስገኝ ታምኖበት ነበር። በፓፖቹ በኩል ግን አንደኛቸውም በፈቃዱ ከሥልጣን ለመውረድ ወይም በእርቅ ለመገላገል የፈለገ አልነበረም። ስንጠረዥ

ጉባኤው ፓፕን ከሥልጣን የመሻር ተገቢ ውሳኔ ለመስጠት አቅም አላነሰውም ነበር። ዳንቴ ከ1311 ዓ.ም. በኋላ ‘አፍ ሞናርኪ’ የሚል ርእስ በጻፈው መጽሐፉ፤ ነገሥታትም ሆኑ የሮም ፓፖች የእግዚአብሔር ቀኝ ከንዶች ናቸው በማለት ገልጦ ነበር። የሁለቱም ሥልጣኖች ምንጭ እግዚአብሔር ሲሆን ንጉሠ ነገሥቱ ለሰዎች ምድራዊ ደስታ ለማስገኘት የተወከለና፤ የፓፑም መመሪያ ስዎችን ወደ መንግሥተ ሰማያት ለመምራት እንደሆነ አብራርቷል። ስለዚህ አንደኛው በሌላው ላይ የበላይ ለመሆን መሞከር እንደማይገባው ዳንቴ በጽሑፍ ውስጥ አሳስቦ ነበር።

የተሃድሶ መንገድ ጠራጊዎች ካቀረቧቸው ሥራዎች ሁሉ እጅግ የላቀው ከ1275-1342 ዓ.ም. አካባቢ የኖረው የፓድዋው ማርሲሊየስ እና የጃንዱን ጆን በጋራ ‘ድፌንሶር ፓሲስ’ (1324 ዓ.ም.) በሚል ርእስ ስለጉባኤዎች አስፈላጊነት በማስመልከት የጻፉት መጽሐፍ ነበር። በዚህ ሥራቸው ውስጥ ለፓፑ የበታች አይደለሁም የሚል ክርክር ያነሣውን የባቫሪያውን ሉዊስ በመደገፍ አቋማቸውን ከመግለጣቸውም፤ የቤተ ክርስቲያንንና የመንግሥትን ሥልጣን እኩል መሆን አረጋግጠዋል። በመንግሥትም ሆነ በቤተ ክርስቲያን ውስጥ ያሉ ሰዎች የሁለቱም የስልጣን ክልሎች ንጉሠ ነገሥቱንና ፓፑን የመምረጥ መብታቸው የተጠበቀ ሲሆን፤ ንጉሠ ነገሥቱ ግን የፓፑ የበላይ ነው የሚል እምነት ማርሲሊየስ ነበረው። በተጨማሪም በአዲስ ኪዳን ብቻ የምትመራው ቤተ ክርስቲያን በአጠቃላይ ጉባኤዋ በኩል በቀኖና (ዶግማ) በኃላፊነት የሚያገለግሉ ባለሥልጣኖችን መሾም መቻሏን፤ ስለዚህ የቤተ ክርስቲያን የበላይ አካል የቤተ ክርስቲያን ጉባኤ እንጂ ፓፑ አለመሆኑን በመግለጥ፤ የቤተ ክርስቲያን ጉባኤ ለአጠቃላይ ክርስቲያን ኅብረተሰብ በጎ የሆነ ተግባር ሊፈጽም እንደሚገባውም አሳስቧል። ይህ የማርሲሊየስ አስተሳሰብ ድልን አግኝቶ ቢሆን ኖሮ፤ የሮም ካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን በጉባኤ በሚመረጥ ፓፕ የምትመራና ሕገ መንግሥታዊ መዋቅር በመከተል የመካከለኛው ዘመን የፓፑን ፍጹም የበላይነት ባስወገደች ነበር። ነገር ግን ጉባኤው በአንዳንድ አጋጣሚዎች መልካም ተግባራት ቢፈጽምም በቋሚነት የሚጠቀስ ድል ለማስመዝገብ አልቻለም።

በሮም ቤተክርስቲያን አመራር ላይ የተነሣውን መከፋፈል ከፍጻሜ ለማድረስ፤ ውስጣዊ ተሃድሶን ለማስገኘትና ኑፋቱን ለማስወገድ ይቻል ዘንድ የተለያዩ ጉባኤዎች ተጠርተው ነበር። ዋናው ጥያቄ ግን እነኝህ ጉባኤዎች በማርሲሊየስ የተቀየሰውን የመንግሥት ጽንሰ አሳብ (ቴዎሪ) በሥራ ላይ ያውሉታል ወይንስ የማይወጡት ችግር ያጋጥማቸው ይሆን? የሚለው ሲሆን መልሱን እንደሚከተለው እናያለን።

ሀ. የፒሳ ጉባኤ (1409 ዓ.ም.)

በ1409 ዓ.ም. የፀደይ ወራት ላይ የፒሳ ጉባኤ ሲካሄድ ቤነዲክት 13ኛ ያለ ምንም ችግር አቪኖን ሲቆጣጠር ጎርጎርዮስ 12ኛ ደግሞ በሮም የሚገኘውን የፓፑን የሥልጣን መንበር ይዞ ነበር። ይህ በካርዲናሎቹ የተጠራው ጉባኤ ወዲያውኑ የወሰደው አቋም፤ ካርዲናሎች ይህንን ጉባኤ ለመጥራት ከመቻላቸውም ፓፖቹን እንኳን ፊት ለፊት በማቅረብ ስለ ታላቁ መከፋፈል ያላቸውን አስተያየት እንዲሰጡ ለማድረግ መብት እንዳለው ጭምር ነው። ይህ ጉባኤ ቤነዲክት 13ኛንና ጎርጎርዮስ 12ኛን አግልሎ ከስልጣናቸው በማውረድ እስክንድሮስ 5ኛን ተገቢው ፓፕ ነው በማለት በምትካቸው መረጠ። ነገር ግን ሁለቱም ፓፖች የጉባኤውን ውሳኔ ሳይቀበሉ ቀሩ። ስለዚህ በአሁኑ ጊዜ ለሮሙ መንበረ ጳጳስና የሚሻሙት ፓፖች ቁጥር ሦስት ደረሰ ማለት ነው። እስክንድሮስ 5ኛ በ1410 ዓ.ም. ሲሞት ዮሐንስ (ጆን) 23ኛ የሚቀጥለው ፓፕ ሆኖ መንበሩን ያዘ።

ለ. የኮንስታንስ ጉባኤ (ከ1414-1418 ዓ.ም.)

የኮንስታንሱ ጉባኤ የቅዱስ የሮም መንግሥት ንጉሠ ነገሥት በነበረው ሲጊስመንድና በዮሐንስ 23ኛ “ታላቁ መከፋፈልና” (ግፊት ስኪዝም) ኑፋቁ አስወግዶ በቤተ ክርስቲያን ባለሥልጣኖችና አባሎች መካከል ተሐድሶ ለማስገኘት ተጠርቶ ነበር። ይህ ጉባኤ የተጠራበት ምክንያት በ325 ዓ.ም. በቆስጠንጢኖስ አማካይነት የተካሄደ የኒቅያ ጉባኤ ያሳለፈውን ውሳኔ ምሳሌነት በመከተል ነበር። በዚህ ጉባኤ ከ350 የሚበልጡ ትላልቅ የቤተ ክርስቲያን ባለሥልጣኖች ተገኝተው ነበር። ፓፕ ዮሐንስ በጉባኤው ላይ በቁጥር ብዛት ባላቸው በጣልያን ደጋፊዎች አማካይነት ከፍተኛውን ድምጽ በማግኘት የራሱን አሳብ ለማፅደቅ ሞክሮ ነበር። ሆኖም ከሌሎች ብሔሮች የመጡት አባላት በዘዴው በመንቃት ምርጫው ለየብሔሩ እኩል መደልደል አለበት በሚለው አቋማቸው በመፅናታቸው በመጨረሻ ላይ ይኸው አሳብ ተቀባይነት አገኘ። ለእያንዳንዱም ብሔራዊ ቅንጅት አንድ ድምጽ ብቻ እንዲኖረው ከስምምነት ከመደረሱም ጉባኤው አንድን ነገር ተግባራዊ የሚያደርገው አምስቱ ብሔራዊ ቅንጅቶች ያለልዩነት ድምጻቸውን ሲሰጡ ብቻ እንደሚሆን ተወስኖ ነበረ። ይህ ጉባኤ ሕጋዊነቱን ከማሳወቁም፣ የሮም ቤተ ክርስቲያን የበላይ ተጠሪ መሆኑን ጭምር አስታወቀ። በመሆኑም ቀደም ሲል በካርዲናሎች ተይዞ የነበረውን ሥልጣን ወደራሱ በማዞር የፓፑን ፈላጭ ቆራጭ አገዛዝ በቁጥጥሩ ስር አዋለ። ይህም የዚህ ጉባኤ ድንጋጌ ‘ሳክሮሳንክት’ የሚል መጠሪያ ተሰጥቶት ነበር።

ቤክሊፍ 'በባቢሎኑ ምርኮኝነት' የተነሣ በተፈጠረው መከፋፈል እጅግ አዝናና ተከፍቶ ነበር። በሮም ፓፖች አሉታዊ ድርጊቶች በመገፋፋቱም ከ1379 ዓ.ም. ጀምሮ የሮም ቤተ ክርስቲያንን የቀኖና (ዶግማ) ትምህርቶች በበለጠ ቆራጥነትና ድፍረት መቃወም ጀመረ። በዚህ በ1379 ዓ.ም. ባዘጋጀው ጽሑፍ የቤተ ክርስቲያን ራስ ክርስቶስ እንጂ ፓፑ አይደለም የሚል አሳብ በማራመድ የፓፑን ሥልጣን ተቃወመ። በአማኞች ላይ የመጨረሻው ባለሥልጣን መጽሐፍ ቅዱስ እንጂ ቤተ ክርስቲያን አይደለችም በማለት ቤተ ክርስቲያን እራሷን በአዲስ ኪዳን የአካሄድ ስልት መቅረፅ እንዳለባት ጭምር ገለጠ። ዊክሊፍ ይህንን እምነቱን በማጠናከር ምእመናኑ ሰዎች በራሳቸው ቋንቋ የተጻፈ መጽሐፍ ቅዱስ እንዲኖራቸው ከፍተኛ ጥረት በማድረጉ በ1382 ዓ.ም. የመጀመሪያው የአዲስ ኪዳን የተሟላ ትርጉም በእንግሊዘኛ ተዘጋጀ። እንደዚሁም በ1384 ዓ.ም. የኸርፈርዱ ኒኮላስ የአብዛኛውን የብሉይ ኪዳን ክፍል ትርጉም አዘጋጅቶ ጨረሰ። ስለዚህ ለመጀመሪያ ጊዜ የእንግሊዝ ሰዎች መጽሐፍ ቅዱስን በሙሉ በራሳቸው ቋንቋ ለማንበብ ችለዋል። ዊክሊፍ በነደፈው እቅድ በ1382 ዓ.ም. የዊክሊፍ አመለካከት በለንደን በመወገዙ በሉተርወርድ ወደሚገኘው የራሱ ቤተክርስቲያን ለመገለል ተገደደ። ያም ሆኖ ያራምደው የነበረውን አሳብ ያለማቋረጥ ለማስራጨት የሚችሉና ከተራ ምእመናን ተመራርጦ የተውጣጣ 'ላለርድ' የሚባል የሰባኪዎች ቡድን በማቋቋሙ፣ ቡድኑ በመላው የእንግሊዝ ግዛት ውስጥ የዊክሊፍን አሳብ በማስፋፋት በትጋት መሥራት ጀምሮ ነበር። ሆኖም በ1401 ዓ.ም. የሮም ቤተ ክርስቲያን ባሳደረችው ተጽዕኖ የእንግሊዝ ሸንጎ የላለርድን አሳቦች የሚሰብኩ ሰዎች በሞት እንዲቀጡ የሚደነግግ 'ዴሄረቲኮ ከምቡሬንዶ' የሚል ሕግ አወጣ። የዊክሊፍ ተግባራት በእንግሊዝ አገር ተከታትሎ ለተነሣው ዘመን ተሃድሶ ጤናማ አርአያ ሆነው ነበሩ። እንግሊዞች የመጀመሪያውን በራሳቸው ቋንቋ የተጻፈ መጽሐፍ ቅዱስ እንዲኖራቸው ከማድረጉ ሌላ ላለርድ በተባለው ቡድን እውነተኛው የወንጌል አሳብ በእንግሊዝ በሚኖሩ ተራ ሰዎች መካከል እንዲታወጅ ለማድረግ ተችሎ ነበር። በቤተ ክርስቲያን ውስጥ በሰዎች መካከል ስላለው እኩልነት ያስተማረው ትምህርት በገበሬው የኢኮኖሚ ሕይወት ውስጥ በተግባር በመተርጎሙ በ1381 ዓ.ም. ለተቀሰቀሰው 'የአርሶ አደሩ አመፅ' (ጥዛንት ሪቮልት) ምክንያት ሆኖ ነበር። በእንግሊዝ አገር ይማሩ የነበሩ የቦሂሚያ ተማሪዎች አሳቡን ወደ ቦሂሚያ ይዘው በመሄዳቸው ለጆን ሑስ ትምህርቶች መሠረት ሊሆን ችሏል። ላለርዶች በእንግሊዝ አገር ገና በመጀመሪያ የእንግሊዝን ተሐድሶ ዘመን ላይ ነበሩ።

ለ. ጆን ሑስ (ከ1373-1415 ዓ.ም. አካባቢ)

የእንግሊዙ ዳግማዊ ሪቻርድ የቦሂሚያ አንን ባገባ ጊዜ ብዙ ቦሂሚያውያን ተማሪዎች ወደ እንግሊዝ አገር

ለትምህርት ይመጡ ነበር። ወደ ቦሂሚያም በተመለሱበት ወቅት የዊክሊፍን ትምህርት ተቀብለው ነበር። (ከ1402-1414) የቤተሰቡም ጸሎት ቤት መጋቢ የነበረው ጆን ሑስ ቀደም ሲል የተማረው በጽራግ ዩኒቨርሲቲ

ከዚህ ጉባኤ በኋላ ጎርጎርዮስ 12ኛ ወዲያውኑ በራሱ ፈቃድ የፓፑን ማዕረግ ሲለቅ፣ ቢነዲክት 13ኛና ዮሐንስ 23ኛ ግን ከብዙ ድርድር በኋላ በ1415 ዓ.ም. ከሥልጣናቸው ወረዱ። ማርቲን 5ኛ በጉባኤው እንደ አዲሱ ፓፕ ሆኖ ተሾመ። ስለዚህ ጉባኤው ፓፑን ለመምረጥ ያስተላለፈውን ውሳኔ ተግባራዊ ማድረጉን ወዲያውኑ አስመሰከረ። ከዚህ በተጨማሪ ይህ ጉባኤ የዊክሊፍን አሳብ ከማውገዝም ስለ ሑስ ደኅንነት ንጉሠ ነገሥቱ የገባለትን የጥበቃ ተስፋ በመጣስ ተቃጥሎ እንዲሞት አድርጎ ነበረ። እንደዚሁም ጉባኤው የተሃድሶን፣ የታላቁ መከፋፈልንና የኑፋቄን ችግሮች ለማስወገድ ሞክሮ ነበር። ከእንግሊዝ በሮም ቤተ ክርስቲያን ዘንድ ሰላም ይሰፍን ዘንድ ይህ ጉባኤ በየጊዜው እየተገናኘ በችግሮች ላይ ለመወያየት የሚያስችለው 'ፍሬኩየንስ' የተባለ የስብሰባ ደንብ አፀደቀ። በዚህም መሠረት፣ ይህ የኮንስታንሱ ጉባኤ በተጠቃለለበት በ5ኛው ዓመት ተከታዩ ጉባኤ እንዲካሄድ የተወሰነ ሲሆን፣ የሚቀጥለው ደግሞ ከ7 ዓመት በኋላ እንዲሆንና ከዚያ በኋላ ግን በየ10 ዓመቱ አንድ ጊዜ እንዲደረግ ከስምምነት ተደርሶ ነበር። የእነዚህም ጉባኤዎች ትኩረት በተለይ መከፋፈልን፣ ኑፋቄንና የተሃድሶን ጉዳዮች ለመመልከት እንደሚሆን ታቅዶ ነበር።

ሐ. የባዘልና የፌራራ ጉባኤዎች (ፍሎሬንስ) ከ1431-1449 ዓ.ም.

ከሐሰ መገደልበኋላ በቦሂሚያ በተቀሰቀሰው ተቃውሞ ሳቢያና፤ ያለማቋረጥ በቀረበው የተሃድሶ ጥያቄ የተነሣ የ1431 ዓመተ ምሕረቱን የባዘል ጉባኤ መጥራት አስፈላጊ ሆኖ ነበር። ጉባኤው እስከ 1449 በመራዘም የቀጠለ ሲሆን፤ በዚያኑ ወቅት የተሃድሶ እንቅስቃሴ እየጠነከረ በሄደ መጠን፤ ፓፑም በተመሳሳይ ሁኔታ ሥልጣኑን በማረጋገጥና ላይ ነበር። በመሃል ላይ ፓፕ የነበረው ዩጂኒየስ 4ኛ በ1438 ዓ.ም. ለዚህ ለባዘል ጉባኤ ተፎካካሪ የሚሆን ሌላ ጉባኤ በፌራራ እንዲደረግ ጠርቶ ነበር። በዚህ አድራጎቱ የተነሣ የባዘል ጉባኤ በ1439 ዓ.ም. ከሥልጣኑ እንዲወርድ ወሰነ። የፌራራውን ጉባኤም በአካባቢው በገባው ተላላፊ በሽታ የተነሣ በዚያኑ ዓመት ወደ ፍሎሬንስ ተዛወረ። ጉባኤው የሮምና የግሪክ ቤተ ክርስቲያኖች እንደገና የአንድነት ጎብረት እንዲያደርጉ ጥረት ቢያደርግም አልተሳካለትም። ይህ የፍሎሬንስ ጉባኤው በ1439 ዓ.ም. የሮም ቤተ ክርስቲያን ሰባቱን የተቀደሱ ሥርዓቶች በይፋ እንድትቀበል ከመደንገጉም፤ ይህም በፓፑ ዩጂኒየስ 4ኛ እንዲፀድቅ አስደርጓል። የባዘል ጉባኤ ግን እስከ 1449 ዓ.ም. ከቀጠለ በኋላ በመጨረሻ ላይ መሸነፉን ያለቀጠሮ በመበተኑ አሳወቀ።

በዚህም በሮም ቤተ ክርስቲያን ዘንድ ሕገ መንግሥታዊ የሆነ መንበረ ጵጵስና ለመፍጠር የተደረገው ሙከራ ያለውጤት ወደ ፍጻሜ ደረሰ። ፓፑም ገደብ የለሽ የሆነውን የጥንቱን ሥልጣኑን ያዘ። ይህም ለብዙ ክፍለ ዘመናት ቀጠለ። ከዩጂኒየስ በመቀጠል ሥልጣን መንበር ላይ የተቀመጠው ፓፑስ 2ኛ ‘ኤክስክራቢሊስ’ በተባለው አዲስ ድንጋጌ (በ1460 ዓ.ም.) አማካይነት ለወደፊቱ ማናቸውም ዓይነት የሮም ቤተ ክርስቲያን ጠቅላላ ጉባኤ እንዳይደረግ አገደ። የፈረንሳይ የቤተ ክርስቲያን አገልጋዮች ግን በ1438 ዓ.ም. ከንጉሡ ጋር በመመካከር ባወጡት መግለጫ (ፕራማግቴክ ሳንክሽን ኦፍ ቡርገ) የፈረንሳይ ቤተ ክርስቲያን ከሮም ፓፕ ሥልጣን ስር ነጻ መውጣቷን አወጁ። ይሁን እንጂ ይህ ውሳኔ በሌላ በኩል የፈረንሳይዋን ቤተ ክርስቲያን በመንግሥት ቁጥጥር ስር ለመሆን ዳረጋት።

እነዚህ የተለያዩ የተሃድሶ ጉባኤዎች በሮም ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ሕገ መንግሥታዊ የሆነ አስተዳደር ለመመሥረት የነበራቸው ዋናው ዓላማቸው ባይሳካላቸውም ቤተ ክርስቲያኗን ‘ታላቁ መከፋፈል’ ሊያደርስባት ከሚችለው ከፍተኛ አደጋ ግን አድነዋታል። ለቤተክርስቲያኗ ውስጣዊ ተሃድሶ ለማስገኘት የተረባረቡት ሚስቲኮች፤ የተለያዩ ጉባኤዎች፤ ሀቀኛ ተቆራቋሪ ግለሰቦች ልፋት ሁሉ እንደተመለከትነው ያለተጨባጭ ውጤት መናቀረ። ይህን ማለት ግን ይህ የዘመኑ የተለያዩ ሙከራ ለዋናው የተሃድሶ እንቅስቃሴ መንገድ አልጠረገለትም ለማለት አይደለም። እንደውም ለዋናው ተሃድሶ መፈንዳት ማረጋገጫው ይህ ቅድመ ሁኔታ ነበር።

የመካከለኛው ዘመን ጀምበር መጥለቅ ለአዲሱ ዘመን ጎሳ መቅደድ (1305-1517)

የፓፑን ሥልጣን የገጠመው የውጪ ተቃውሞ፤

ቀደም ሲል እንደተመለከትነው የሚስቲኮች፣ የተሃድሶ መሪዎች፣ የተለያዩ ጉባኤዎችና የሂዩማኒስቶች እንቅስቃሴዎች ሁሉ፣ ጥረታቸው ሃይማኖትን ግላዊ፣ ቅዱሳት መጻሕፍት የሥልጣን ምንጭ ለማድረግና በሮም ካቶሊክ ቤተ ክርስቲያንን አደረጃጀት ውስጥ የበለጠ ዲሞክራሲያዊነት ለማስገኘት ነበር። የእነዚህ እንቅስቃሴዎች ውጤት አልባ መሆን ወይም በሮም ቤተ ክርስቲያን ተውጠው መቅረት ውስጣዊ ተሃድሶን ለማስገኘት ለተደረጉት ሙከራዎች ተስፋ አስቆራጭ ነበር። ይሁን እንጂ በዚህ ጊዜ የፓፑን ሥልጣን የሚፃረሩና የሚቀናቅቡ ውጫዊ ኃይሎች ተፈጥረው ነበር። ከእነዚህ ኃይሎች ውስጥ ዓይነተኞቹ የሬካንስ የሂዩማኒስቲክ መንፈስ መስፋፋት፣ የብሄራዊ ስሜት ማደግና፣ በሩቅ ምሥራቅም ሆነ በምዕራቡ ክፍለ ዓለም የአዳዲስ አህጉራት ግኝት ነበሩ። እነዚህ ኃይሎች በመጨረሻ ላይ የፕሮቴስታንት ተሃድሶ (“ፕሮቴስታንት ሪፎርሜሽን”) በመባል ለሚፈነዳው እንቅስቃሴ እገዛ በማድረግ የሮም ቤተ ክርስቲያን ከሁሉም ከፍ ብሎ ይታይ የነበረው እንዲበቃ አስተዋፅኦ አድርገዋል።

I. ሬካንስ፡- (በጥንት የግሪኮች ትምህርት ላይ የተመሠረተ የሥነ ጥበብና የሥነ ጽሑፍ እንቅስቃሴ)

ከ1350-1650 ዓ.ም. ድረስ በዋና ዋና የአውሮፓ አገሮች የተካሄደው እንቅስቃሴ ከመካከለኛው ዘመን ወደ ዘመናዊው ዓለም ለተደረገው ሽግግር ዋነኛው ድልድይ ነበር። ካላቲን የተገኘው ሬካንስ የሚለው ቃል ትርጉም “መወለድ” እና “እንደገና” የሚሉትን ሁለት ቃላት ያቀፈ ሲሆን፣ የባህልን እንደገና የመወለድ አሳብ የሚገልጥ ነበር። ይህ ስያሜ ለመጀመሪያ ጊዜ በሥራ ላይ የዋለው በ1854 ዓ.ም. ሲሆን፣ እነዚህን ዘመናት ለመግለጥ ተስማሚነቱ ታምኖበት ነበር። ጠብብ ባለ አመለካከት ሬካንስ የሚለው ቃል በመጀመሪያ ጥቅም ላይ ውሎ የነበረው በኢጣሊያ ሆኖ፣ የጥንት ሥልጣኔ መረጃዎች መገኘት የተነሣ የሰዎች አእምሮ ለሥነ ጥበብና ለሥነ ጽሑፍ ሥራዎች ከተነሣዋቸው ከ14ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ጋር በመያያዝ ነበር። የጥንቱ ሥልጣኔ የሥነ ጽሑፍ ብቃቶች ከ1304-1374 ዓ.ም. በኖረው በፔትራርክ፣ ቀጥሎም ከ1313-1375 ዓ.ም. በኖረው በቦካቺዮና በመሳሰሉ ሰዎች ሥራዎች ውስጥ በግልጽ የሚታዩ ናቸው። ይህ በደቡብ ኤልፕስ ያበበው ዓለማዊ ሂዩማኒዝም (ክላሲካል)፣ በ16ኛው መቶ ክፍለ ዘመን መጀመሪያዎቹ ዓመታት ላይ በሰሜን የኤልፕስ ክፍል በነ ሬዩኖሊን፣ ኮሌይ፣ ኢራስመስና ሌሎችም በኩል በተዘጋጁት ሃይማኖታዊ ሂዩማኒዝም ተንፀባርቆ ነበር። የሰሜኖቹ ሂዩማኒስት ሰዎች ጥናት በመሠረታዊው የመጽሐፍ ቅዱስ ይዘት ላይ ሲያተኩር፣ የደቡቦቹ ደግሞ በጥንታዊ ሥነ ጽሑፎች (ክላሲካል)፣ በግሪክና በሮም ቋንቋዎች ምርምር ላይ ያዘነበለ ነበር። ሬካንስ የሚለውን ቃል ሰፋ ባለ ትርጉም ስንመለከተው ግን፣ ሰዎች በመካከለኛው ዘመን ተንሰራፍቶ የነበረውን ሃይማኖታዊ አስተሳሰብና ለድርጅታዊ አሠራር ተገዢነት፣ በዓለማዊ እውቀትና በግለሰብ ነጻነት የተኩበት፣ የባህልን ዳግማዊ ልደት ያበሰሩበት ወቅት ሆኖ እናገኘዋለን። በሌላ አገላለጥ የሰዎች ትኩረት በተስፋይቱና አዲሲቷ ኢየሩሳሌም መንገዶች ላይ ከመሆን ይልቅ በወቅቱ በሚኖሩበት በሮም ከተማ መንገዶች ላይ ሆኖ ነበር ለማለት ይቻላል። እግዚአብሔር የሁሉ ነገር መመዘኛ ነው የሚለው የመካከለኛው ዘመን እምነት (ቲምሴንትሪክ) ሰውን የነገሮች ሁሉ መመዘኛ ለሚያደርገው አመለካከት (አንትሮፓሴንትሪክ) ስፍራውን ለቀቀ። የሰዎች ትኩረት ከእግዚአብሔር ክብር ይልቅ በሰዎች ክብር ላይ ሆነ። በፊውዳሉ ሥርዓት የመሬት ባለቤቱና አርሶ አደሩ በኅብረተሰቡ ውስጥ የነበረው ተደማጭነትና ጠቃሚነት አሁን በከተማ ወደሚኖረው የመካከለኛው መደብ አባል ተሸጋገረ። በዚህ አንጻር ስናየው ሬካንስ በአጀማመሩ ጥቂት የሆነውን የህብረተሰቡን የበላይ መደብ ብቻ የሚያቅፍ ሆኖ ለመካከለኛው መደብ አባላት ግን የደረሰው ቀስ በቀስ እየሰረገ በመስፋፋት ነበር። ለኑሮ ከእርሻ ይልቅ ንግድ ቀላልም የበለጠ ጠቃሚም መሆኑ እየታወቀ ሄደ። ሰብአዊ (ሂዩማኒስቲክ) ብሩህና የተስፋ ጮራ የሚፈነጥቁ የአኗኗር ዘዴዎች በስፋት መሞከር ጀመሩ። ይህ ዘመን ከሃይማኖት የተቆራረጠ ነበር ባይባልም፣ ሃይማኖታዊ ትውስታዎች በተለይ የሚቀሰቅሱት በበዓላት ቀናት ብቻ ሆኖ፣ በዕለት ከዕለት ኑሮው ግን ሕዝቡ የእግዚአብሔርን ትእዛዝ ወደ መዘንጋቱ የተቃረበበት ነበር።

ለእንዲህ ዓይነቱ የሕይወት አመለካከት መዳበር ምክንያት የሆኑ በርካታ ነገሮችን እናገኛለን። ይህ እንቅስቃሴ በመጀመሪያ የታየባቸው የጣሊያን ከተማዎች በምዕራብ አውሮፓና በቅርብ ምሥራቅ አገሮች መካከል ላለው ከፍተኛ ንግድ አገናኝ ማዕከል ሆነው በማገልገላቸው ሃብታሞች ለመሆን በቅተው ነበር። ይህ ሃብት ሥነ ጥበባትን ለመከታተል በቂ ጊዜና ዕድል በማስገኘቱ በተለይ ነጋዴዎች ለምሁራንና ለጠበብት የገንዘብ ድጎማ በማድረግ ሙያው እንዲዳብር አደረጉ። የመካከለኛው መደብ ዝቅተኛ የነበረው ነዋሪም እንደሌሉ የሚያጠፋው ሀብት በማስገኘቱ ሕይወቱን የበለጠ ጣፋጭና ምቹ ለማድረግ ፈለገ። ማዕከላዊው መንግሥትም ለሕዝቡ ደኅንነት ፀጥታን በማስከበሩና ሥርአቶችን በመደንገጉ ሰላም ሰፈነ። እንደዚሁም በ1456 ዓ.ም. አካባቢ በጀርመናዊው ዮሐንስ ጉተንበርግ የተፈለሰፈው ተንቀሳቃሽ የማተሚያ መሣሪያ በኋለኛው የሬካንስ ዘመን ላይ መረጃዎችን

በቀላሉ በማስተላለፍ ታላቅ አገልግሎት አበረከተ። በግለሰብ ሕይወት ላይ ልዩ ትኩረት ያደርግ የነበረውና ወደ እውነት ለመድረስ በምርምር ያምነው የነበረው ናመነሊዝም በሬካንስ ወቅት እንደገና ለመለምለም ቻለ።

ሀ. የጣሊያን ሬካንስ፤

ሬካንስ በመጀመሪያ ጊዜ ያቆጠቀጠው በ14ኛው ክፍለ ዘመን በኢጣልያ ውስጥ ሲሆን፤ ለዚህም ዋናው ምክንያቱ ከየትኛውም አገር ይልቅ በኢጣልያ የጥንቱ (ክላሲካል) ጎልቶ በመገኘቱ ነበር። ጣሊያኖች የቀድሞ ታላቅነታቸውን በሚያስታውሳቸው የታሪክ ቅርስ አሁንም ተከበው እንደመኖራቸው፤ ለኪነ ጥበባት እድገት ዝንባሌ ያለውን እንቅስቃሴ ለመቀበል የበለጠ መንፈስ ዝግጁ ነበሩ። በተጨማሪ በኢጣሊያ የነበሩት የኪነ ጥበብ ባለሙያዎች የፈጠራ ሥራቸውን ማዳበር ይችሉ ዘንድ እርዳታ ሊያደርጉላቸው የሚችሉ አያሌ ከበርቱዎች ይገኙ ነበር። ለምሳሌ ሎሬንዞ ዴ ሚዲቺ የተባለው ታላቁ ነጋዴ የሚኖርበትን አካባቢ ያስውቡለት ዘንድ ለምሁራንና ለሥነ ጥበብ ሰዎች የገንዘብ ስጦታ ያበረክትላቸው ነበር። በዚህ ዘመን (በሬካንስ) የነበሩ ፓፖችም ለሥነ ጽሑፍና ለሥነ ጥበባት የነበራቸው ፍቅር እጅግ በማየሉ ከመደበኛው መንፈሳዊ ተግባራቸውም ይልቅ ቅድሚያ ይሰጡት ነበር። በ1453 ዓ.ም. በቁስጥንጥንያ ውድቀት ምክንያት ብዙ የግሪክ ምሁራን በብዙ ሺህ የሚቆጠሩ ከፍ ያለ ዋጋ ያላቸው የእጅ ጽሑፎች በእስላሞች እንዳይጠፉ በማለት ራሳቸው ወደ ኢጣልያ ይዘው መጡ።

የሬካንስ ሊቃውንትና የሥነ ጥበብ ሰዎች በአመለካከታቸው ግላውያን ነበሩ። ለምሳሌ የሕይወት ታሪኩን በማስመልከት የጻፈው ዘገባ እጅግ አዝናኝ የሆነው ሰሊኒ፤ በሕይወቱ ደስተኛና፤ ለዓለማዊ ፍላጎቶች ቅድሚያ በመስጠቱ እንደ እጅግ ግላዊ ሰው የሚቆጠር ነበር። በሥነ ጥበብ ሰዎችና በሊቃውንት ዘንድ ጎልቶ ይታይ የነበረው ይህ ዝንባሌ በጎብረተሰቡም ዘንድ ተቀባይነት አግኝቶ ከመስፋፋቱም፤ የዚህን ዓለም አላፊ ኑሮ ያጥላላ ከነበረው ከመካከለኛው ዘመን እምነት ጋር ሲወዳደር ተፃራሪ ነበር። ለመልካም ሥነ ምግባር ተገዢ ያልሆነው ይህ ዓለማዊ አመለካከት ልዑሉ (“ዘፕሪንስ”) በሚለው የማኪያቪሊ መጽሐፍ በግልጽ ተመስክሯል። ከ1469-1527 ዓ.ም. የኖረው ማኪያቪሊ የመንግሥቱ መሪዎች ሐቀኝነትን ከመከተል ይልቅ ሕዝብን በዘዴና በብልጠት መደለል የተሻለ ውጤት እንደሚያስገኝላቸው መክሮአቸው ነበር። ሚኪያቪሊ አንድ ውሸት ወይም ማጭበርበር የአንድን ገዢ ሥልጣን ወይም መንግሥት የሚያጠነክር እስከሆነ መሪው ያለአንዳች ማወላወል ሊጠቀምበት ይገባል ባይ ነበር።

የእነኚህ በልዩ ልዩ መስኮች የተራቀቁ የሬካንስ ምሁራን ሥራዎችና ትምህርቶች በተራቸው ብዙ ደቀ መዛሙርትን አፍርተዋል። ለምሳሌ ማይክል አንጀሎ የሲስቲን ፀሎት ቤት ጣራ (ቢላፎን) ግሩም በሆኑ የቅብ ስእሎች ለማስዋብ ችሎ ነበር። እንደዚሁም በሮም የሚገኘውን የቅዱስ ጴጥሮስ ካቴድራል ድንቅና ግዙፍ ሕንፃ ሥራ ለመቆጣጠር የተመረጠው እውቅ ባለሙያ እርቆታበር። ሕንፃውንም እጅግ ውብ በሆነ ጉልላት ያስጌጠው ይኸው ማይክል አንጀሎ ነው። እስካሁን ድረስ በስዊዘርላንድ የክብር ዘቦች የሚለበሰውን በቀለማት ያሸበረቀ የደንብ ልብስ ንድፍ እንኳን ሳይቀር የሠራው እርሱ ነበር። በሌላም በኩል ተወዳዳሪ ያልተገኘላቸው “የመጨረሻውን እራት” ስእልና “ሞናሊዛን” የሳለው ሌዎናርዶ ዳቪንቺ፤ እጅግ ዘመናዊ የሆኑ ጠመንጃዎችና የባሕር ውስጥ ተዋጊ መርከቦችን ንድፍ ከብዙ ዓመታት በፊት ለማዘጋጀት ችሎ ነበር።

የሬካንስ ሰዎች በተፈጥሮ ወይም በሰው ውስጥ ለሚያዩት ውበት የተለየ ፍቅር ነበራቸው። እንዲያውም ውበትን እንደጣዖት እስከማምለክ ድርሰው ነበር ማለት ይቻላል። በዚያን ዘመን የሚሰሩት የቅብ ስዕሎች በአካል ያለ ሰውን ፍጹም ግልባጭ ይመስሉ ዘንድ እያንዳንዱን የቅርፅ ይዘት በጥንቃቄ ለማጥናት ከፍተኛ ጥረቶች ይደረጉ ነበር። ይህን የውበት ፍቅር የቪኒስ ታላቅ የቅብ ስእሊ ቲሽን በሳላቸው ስዕሎች ላይ ከሚታየው ከፍተኛ የቀለማት ቅንብርና የምስሎች ማራኪነት ለመረዳት እንችላለን። እነዚህም ስዕሎች በጎቲክ ዘመን ከተሳሉት የተጎሳቆሉና ቅጥ የለሽ ምስሎች በተነፃፃሪነት የሚቀርቡ ናቸው።

ምንም እንኳን የቤተ ክርስቲያን ቀኖናዎች (ዶግማዎች) አሁንም ተቀባይነት እንዳገኙና የአምልኮ ሥርአቶቻቸውም ያልተጓደሉ ቢሆንም፤ በሰው ሃይማኖታዊ ሕይወትና በዕለታዊ ልምምዱ መካከል ከፍተኛ ልዩነት ነበር። ይህ ዓለማዊ የሆነ መንፈስ በፖፖችም ሳይቀር ተጽዕኖ ነበረው። በላቲን አገሮች መናፍቃንና የአምላክን መኖር የሚነዳ ሰዎች ቁጥር እጅግ ጥቂት ይሁን እንጂ፤ እንደ እውነቱ ግን መንፈሳዊ ሕይወት በስም ብቻ ላለ ሃይማኖት ስፍራውን ለቆ ነበር።

ከ1447-1521 ዓ.ም. ባለው ጊዜ ውስጥ የሮምን መንበረ ጵጵስና ከወረሱት የሬካንስ ዘመን ፓፖች ጥቂቱን እንኳን ወስደን ብንመለከት፤ የቱን ያህል ለዓለማዊና ለግለኝነት አመለካከቶች ተንበርክከው እንደነበረ በቀላሉ መረዳት እንችላለን። ከ1397-1455 ዓ.ም. የኖረው ኒኮላስ 5ኛ ፓፓ ከመሆኑ በፊት በቤተ ክርስቲያን ውስጥ በተለያዩ የኃላፊነት ደረጃዎች ያገለገለ ሂዩማኒስት ነበር። ለዚህም ነው ለዓለማዊ ጉዳዮች ልዩ ትኩረት በመስጠት ሕንፃዎችን ድልድዮችን የውኃ ግድቦችንና የሮም ታላላቅ አብያተ ክርስቲያንን ለማሳደስና ለማስገንባት ያደላው። ለጥንታዊውም ታሪክና ሥልጣኔ ልዩ ፍቅር እንደነበረው የምንረዳው የማይነጥፍ የምርምር ምንጭ የሆኑትን የግል መጻሕፍት ስብስቡን ለቫቲካን ቤተ መጻሕፍት በማበርከት ተቀዳሚ አርአያ በመሆኑ ነው። ከ1405-1457 ዓ.ም. የኖረው ሎሬንዞ ቫላ የዚሁ የኒኮላስ 5ኛ ልዩ ጸሐፊው ነበር። ይህ ሰው የጸሐፊነት

ሥራውን ካቋረጠ በኋላ በሥነ ጽሑፋዊና በታሪካዊ ትችት አጻጻፍ ዘዴ በመጠቀም “የቆስጠንጢኖስ ስጦታ” የተባለው ሰነድ የተጭበረበረ መሆኑን አሳማኝ በሆነ መንገድ አጋልጧል። ስለዚህ ቫላ ታሪካዊ ትችትን በማካሄድ የመጀመሪያው ሰው ነበር ለማለት ይቻላል። ቫላ በዚህ ደፋር አድራጉቱ ምንም ዓይነት ችግር ሳያጋጥመው መቅረቱ በሌላ ጎን የፓፑን ለሃይማኖታዊ ተግባራት ግዴልሽነት የሚያሳይ ነው።

ከ1441-1513 ዓ.ም. የኖረው ፓፕ ጁሊየስ 2ኛ ደግሞ የሥልጣን ዘመኑን በአብዛኛው ያሳለፈው በኢጣልያ ውስጥ የሚገኙትን የፓፑን ግዛቶች ለማዋሃድ በመጣር ነው። እንደዚሁም በተለይ ለሥነ ጥበብ ሰዎች የበላይ ተጠሪ በመሆን ከፍተኛ ድጋፍ ያደርግላቸው ነበር። ከ1471-1484 ዓ.ም. ባለው ጊዜ ሲክስቴስ 4ኛ የገነባውን የሲስቲን መቅደስ ቤት ጣራ በቀለማት ቅብ እንዲያስውብ ለማይክል አንጀሎ ኃላፊነትን የሰጠው እርሱ እንደነበረ የሚታወስ ነው።

ከ1475-1521 ዓ.ም. የኖረው ሌዮ 10ኛ የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን የኃጢአትን ሥርየት በገንዘብ መሸጧን ሉተር በተቃወመበት ጊዜ የፓፕነቱን ሥልጣን ይዞ ነበር። ይህ ሰው ደግሞ የዝነኛው የፍሎሬንስ የሜዲቺ ቤተሰብ አባል ሲሆን በሮም የሚገኘውን የቅዱስ ጴጥሮስን ካቴድራል ለማሠራት የኃጢአት ይቅርታ (ኢንደልጀንስ) በገንዘብ በመሸጥ ገቢ እንዲሰበስብ ፈቅዶ ነበር። በተጨማሪም ለስነ-ጥበባት እድገት ልዩ ፍቅር ስለነበረው ጠበብቱን በከፍተኛ ደረጃ ይደግፍ ነበር። እግዚአብሔር ፓፕ እንድሆን የመረጠበት ምክንያት “በዚሁ እንድደሰት ነው” በማለቱ በራሱ መግለጫ ይነገርለታል። እንግዲህ ሉተር ከ1510-1511 ዓ.ም. ባደረገው ታሪካዊ የሮም ጉብኝቱ ወቅት የእውነተኛ መንፈሳዊነትን መጥፋት ከመገንዘቡም፣ በስመ ሃይማኖት የሚካሄደውን ውንብድና በቅርብ ተገኝቶ ለመመስከር በመብቃቱ በፓፑቹ አመራር ላይ ታላቅ ቅሬታ ቢያድርበት ማንንም ሊያስደንቅ አይገባም።

ለ. መጽሐፍ ቅዱሳዊ ሂዩማኒስቶች፤

ከኤልፕስ በስተሰሜን የሚገኙት የሬኒዛንስ ሊቃውንት ከኤልፕስ በስተደቡብ ከነበሩት መሰሎቻቸው ጋር በአንዳንድ ሁኔታዎች የጋራ አመለካከት ነበራቸው። ቀደም ባሉት የታሪክ መረጃዎች ምንጭነት መተማመን፣ የሰው ልጆች የግል ሕልውናቸውን በማሳደግ ረገድ ባላቸው መብት፣ ሰው በስሜቱ የሚያጋጥሙትን ልምምዶች በአእምሮ ለማመዛዘንና ክፉውን ከደጉ ለመለየት ብቃት ሊኖረው በማስፈለጉና በሌሎችም ነጥቦች ላይ ይስማሙ ነበረ። ሆኖም ግን እንደደቡቦቹ ተመራማሪዎች ላለፈው የክርስትና ታሪክ ፍቅር ቢኖራቸውም ለባህላዊ ሥልጣኔ የነበራቸው አክብሮት ግን ያን ያህል የጎላ አልነበረም። የፕሌቶንም ሆነ የአርስጣጣሊስን ጽሑፎች በማጥናት ምትክ መጽሐፍ ቅዱሳዊ ዘገባዎችን መጀመሪያ በተጻፉበት ቋንቋ መከታተልን ይመርጡ እንደነበረና ትኩረታቸውም ለሄለናዊው (ግሪካዊው) ታሪካዊ ቅርስ ሳይሆን ለአይሁዳዊ ክርስትና ቅርስ እንደነበረ እንረዳለን።

እንደዚሁም የሰሜኑ ሂዩማኒስቶች ለግላዊ የመንፈስ እድገት እንደማድላታቸው፣ ቅዱሳት መጻሕፍትን ለመተርጎም የሚሞክሩት ለግለሰብ በሚያስተላልፈው መልእክትና በሚያስገኝለት መፅናናት ላይ በማተኮር ነበር። በተጨማሪም ሰውን ከፍተኛ የአስተሳሰብ ችሎታ አድርጎ ከመቁጠር ይልቅ ነፍስ ያለው ሰብአዊ ፍጡር አድርጎ መውሰዱን ይመርጡ ነበር። በኤልፕስ በስተደቡብ የሚገኙ የላቲን ወንድሞቻቸው ግን በበለጠ የተፈጥሮ፣ የሥነ ጥበብና የሥነ ጽሑፍ ጥበባትን አድናቂዎችና የዚያኑ ያህል ዓለማውያን ሲሆኑ፣ የሰሜኖቹ ሂዩማኒስቶች ግን ሥነ ምግባራዊና ሃይማኖታዊ ነበሩ።

1. ስለ ጣሊያን ሂዩማኒስቶች ካላይ የተጠቀሱት ነጥቦች በብዙሃኑ ዘንድ የሚታመንባቸው ቢሆንም እንኳን ከ1433-1499 በኖረው ማርሴሊዮ ፊቺኖ የተመራውና በሳቮናሮላ ተጽዕኖ ሥር የወደቀው ቡድን ለየት ያለ አመለካከትን ያተረፈ ነበር። ማርሴሊዮ ከ1463-1477 ዓ.ም. በነበረው ጊዜ ውስጥ የፕሌቶን ጽሑፍ ወደ ላቲን ቋንቋ ተረጎመ። እርሱና ተከታዮቹ መጽሐፍ ቅዱስን ከግሪክ ፍልስፍና በተለይም ደግሞ ከፕሌቶ አስተሳሰብ ጋር ለማጣመር ፈልገው ነበር። ይህንንም ዓላማቸውን ከግብ ለማድረስ መጽሐፍ ቅዱስን ከግለሰባዊ ሕይወት አንጻር ማጥናት ጀምረው ነበር። በተለይም ዴሜደቹ ከሚባለው ቤተሰብ ያገኙት የገንዘብ እርዳታ ጥናት ለማካሄድ የሚችሉበትን “የፕሌቶ አካዳሚ” የተባለ በፍሎሬንስ ለማቋቋም አስችሏቸው ነበር። እንግሊዛዊው ጆን ኮሌይ፣ ፈረንሳዊው ገዢ ላፌቨር፣ ጀርመናዊው ሪይክሊን በዚህ አካዳሚ የተወሰነ ጊዜ አሳልፈዋል።

2. ከ1455-1536 ዓ.ም. የኖረው ላፌቨር የተለየ ሥራው በመዝሙረ ዳዊት ላይ በመመርኮዝ ሥነጽሑፋዊ ይዘቱንና የቋንቋ ጥራቱን ለማሳየት ያደረገው ጥረት ቢሆንም፣ ስለ ሌሎችም መጻሕፍት ባይበዛም ጥናት አካሂዷል። በ1512 ዓ.ም. አካባቢ በጳውሎስ መልእክቶች ላይ የላቲን ማብራሪያን አሳተመ። የእርሱ ተግባሮች የተሀድሶ ተጽዕኖ በፈረንሳይ አገር በማሳደር ፕሮቴስታንቶች መነሣት መሠረት ሆኗል።

3. በይበልጥ ካርዲናል ዘመኒስ በመባል የሚታወቀው ፍራንሲስኮ ጀሚኔዝ ደ ሲስኔሮስ (1436-1517) በእስፔይን የቶሌዶ ሰበካ ጉባኤ ጳጳስ የነበረ ሲሆን፣ የንግሥት ኢዛቤላ የንስሃ አባት በመሆን አገልግሎ ነበር። እንደዚሁም ለጥቂት ዓመታት ደግሞ

የመናፍቃንን እንቅስቃሴ ለመግታት የተቋቋመው ፍርድ ቤት ጠቅላይ ዳኛ (ግራንድኢንኪዩዚተር) በመሆን በዚህ ኃላፊነት በመናፍቃን ላይ እስከሞት ውሳኔ የማስተላለፍ ሥልጣን በእስፓኒሽ ኢንኪዩዚሽን አማካይነት ተቀብሎ ነበር። ይህ ሰው የቤተ ክርስቲያን አገልጋዮችን በመጽሐፍ ቅዱስ ትምህርት ለማሠልጠን የአልካላን ዩኒቨርሲቲ ያቋቋመ ሲሆን፤ በ1514 ዓ.ም. ደግሞ አዲስ ኪዳንን ለመጀመሪያ በግሪክ ቋንቋ አሳትሟል። በተጨማሪም መጽሐፍ ቅዱስ በበርካታ ቋንቋዎች (ፖሊግሎት) የማተም ሥራ ይቆጣጠር ነበር።

4. ከ1467-1519 ዓ.ም. አካባቢ የኖረው ጆን ኮሌይ የቅዱስ ጳውሎስ ቤተ ክርስቲያን ኃላፊ (ዲን) ሲሆን፤ በእንግሊዝ ከአክስፎርድ የተሃድሶ እንቅስቃሴ መሪዎች እንደ አንዱ ነበር። ኮሌይ፤ ኢጣሊያንን ከጎበኘ በኋላ የጳውሎስን መልእክቶች ቀጥተኛ ትርጉም በማስተማር ማሳደግ ጀመረ። ቀደም ብሎ የነበሩ የሥነ መለኮት ትምህርት አዋቂዎች ትኩረት ግን የቅዱሳት መጻሕፍት ጸሐፊዎች በዘመናቸው ለነበሩ ወይም በኋላ መልእክቱ ለሚደርሳቸው ሰዎች ለማለት የፈለጉትን በመዘንጋት የሚያደሉት በአምሳያ ምሳሌዎች መጠቀሙን ነበር። የኮሌይ አቀራረብ አዲስ ጅማራ ከመሆኑም እነኚህ የአክስፎርድ አዳኾች በመባል የሚታወቁት ሰዎች ተግባር ወደፊት በእንግሊዝ አገር ለተነሣው ዘመነ ተሃድሶ ትልቅ አስተዋጽኦ አድርጓል።

5. ከሂዩሚኒስቶች ሁሉ የላቀ አስተዋጽኦ ያደረጉትና ተጽዕኖአቸውም በመላው አውሮፓ ለመዳረስ የበቃው ረይክሊንና ኢራስመስ ነበሩ። ከ1455-1522 ዓ.ም. የኖረው ጆን ረይክሊን በኢጣሊያ በፒኮ ዴላ ሚራንዶላ ስር ያጠና ሲሆን፤ ለዕብራይስጥ ቋንቋ ሥነ ጽሑፍና የሥነ መለኮት ትምህርት የመውደድ ፍላጎት አድርጎት ነበር።

ብሉይ ኪዳንን በሳይንሳዊ መንገድ የማጥናቱ ውጤት የሆነውና “የዕብራይስጥ ቋንቋ የመጀመሪያ ጥናት” ብሎ የሰየመው ሥራው የዕብራይስጥ ሰዋሰውና መዝገበ ቃላትን ጥምር የያዘ ነበር። ይህ ሥራው በ1506 ዓ.ም. የተጠናቀቀ ሲሆን፤ ለሌሎች ሰዎች ከብሉይ ኪዳን ቋንቋ ጋር እንዲለማመዱና የብሉይ ኪዳን መጻሕፍትን መጀመሪያ በተጻፈበት ቋንቋ እንዲያጠኑ ረድቷቸዋል። ረይክሊን ለሜላንክቶን ትምህርት ምክር መስጠቱን ማወቁም ከውጤቱ አስደሳችነት ጋር ሲዛመድ ጠቃሚታ አለው። ምክንያቱም ይህ ሜላንክቶን ነበር የሉተር ቀኝ እጅና የመጀመሪያ የተሃድሶ የሥነ መለኮት ትምህርት ሊቅ ለመሆን የበቃው።

6. ከ1466-1536 ዓ.ም. አካባቢ የኖረው ዴሲዴሪየስ ኢራስመስ ደግሞ ከረይክሊንም የላቀ አስተዋጽኦ ያደረገ ሰው ነው። ቀደም ብሎ ካገኛቸው ትምህርቶች ከፊሉን በዲቪንተር በነበረው የወንድሞች የጋራ ሕይወት ትምህርት ቤት የተከታተለ ሲሆን፤ ኋላ በአውሮፓና በእንግሊዝ በሚገኙ በርካታ ዩኒቨርሲቲዎች ጥናቱን አካሂዷል። ኢራስመስ በየትኛውም ምድር ባለ ባህላዊ ማዕከል ውስጥ እንደቤተሰብ የሚቆጠር ዓለም አቀፋዊ ምሁር ሆኖ ነበር። አቀራረቡም ከአመፅና ከግብታዊነት ይልቅ ወደተሃድሶ ያዘነበል ነበር። የሮም ካቶሊክ ቤተ ክርስቲያንን ቅንነትና ጽድቅ የጎደላቸው ተግባራት፤ በአሉታዊ መንገድ የተቃወመባቸው ጽሑፎች በ1511 ዓ.ም. አካባቢ ባጠናቀቀው ‘የሞኝነት ውዳሴ’ (ዘፕሬይዝ ኦፍ ፎሊ) እና በ1518 ዓ.ም. ‘የተለመዱ የውይይት ዘይቤዎች’ (ፋሚሊየር ኮሎኪዩስ) በተባሉት መጻሕፍቱ ውስጥ ይገኛሉ። ኢራስመስ በእነዚህ መጻሕፍቱ ውስጥ በቀሳውስቱ ሕይወትና በገዳማት የሥልጣን ተዋረድ ውስጥ ያሉትን ክፉ ተግባራት ሁለት ትርጉም (ሳታየር) በተሞላበት ንግግሩ ለማመልከት ሞክሯል። ሂዩሚኒስቶች በቤተክርስቲያን ውስጥ የሚገኙትን ክፋቶች በሁለት ዓይነት ትርጉም ለማሳየት ሲሞክሩ፤ የተሃድሶ መሪዎች ግን አውግዘዋል። ከኢራስመስ አዎንታዊ አስተዋጽኦ አንዱ በ1516 ዓ.ም. አዲስ ኪዳንን በግሪክ ቋንቋ አዘጋጅቶ በባዘሉ ፍሮይበን አታሚነት ማሳተሙ ነበር። ይህ አሳታሚ የግሪክን አዲስ ኪዳን ለመጀመሪያ ጊዜ በማተም የሚገኘውን ዝናና ትርፍ የግሉ ለማድረግ ፍላጎት ያሳደረበት ነበር። በመሆኑም ዘመኒስ የተባለው የእስፔይን ምሁር በ1514 ዓ.ም. የግሪክ አዲስ ኪዳንን ያዘጋጀ ቢሆንም በፓፑ እስኪፈቅዱለት ድረስ በገበያ ላይ መዋል ባለመቻሉ፤ ፍሮይበን ከዚህ ሰው ቀድሞ መጽሐፉን ለሽያጭ ለማቅረብ ኢራስመስን ይጎተጉተው ነበር። ኢራስመስ ይህን ሥራ ለማዘጋጀት ባገኛቸው አራት የግሪክ ቅዱሳት መጻሕፍት ቅጂዎች (የእጅ ጽሑፎች) የተጠቀመ ሲሆን፤ በአራቱም ቅጂዎች ውስጥ ያላገኘውን የራእይን መጽሐፍ የመጨረሻ ጥቂት ጥቅሶች ግን ከላቲን ቋንቋ ተርጉሞ አክሎበታል። የዚህ መጽሐፍ አስተዋጽኦ እጅግ ታላቅ ነበር። ምክንያቱም ይህ መጽሐፍ አገልግሎት ላይ ከዋለ በኋላ ምሁራን በአዲስ ኪዳኗ ቤተ ክርስቲያንና በጊዜያቸው በነበረችው በሮም ቤተ ክርስቲያን መካከል ትክክለኛ ንፅፅር ለማድረግ በመቻላቸው ነው። ንፅፅሩም ማንም ሊገምተው እንደሚችል በጊዜው የነበረችው ቤተ ክርስቲያን እንደ አዲስ ኪዳኗ አልነበረችም።

በመጀመሪያም ላይ ለኢራስመስ የሉተር አሳብ ደጋፊ ነበር። በኋላ ግን የሮም ካቶሊክ ቤተ ክርስቲያንን ትቶ መውጣቱን ባለመፈለጉና ሉተር ደግሞ ይህንን ለማድረግ በመገደዱ በሁለቱ መካከል ልዩነት ተፈጠረ። ኢራስመስ ‘የክርስቲያን ወታደር መመሪያ መጽሐፍ’ በሚል ርእስ በ1503 ዓ.ም. የጻፈው መጽሐፍ ክርስትናን በሥነ ምግባራዊ መልኩ ያተኮረበትና ያቀረበበት መንገድ ነበር። በዚህ መጽሐፉ ይዘት ሆነ በሥነ-መለኮት ትምህርቱ ኢራስመስ ከሉተር የሚለይባቸውን አስተሳሰቦች በግልጥ አስፍሯል። በ1524 ዓ.ም. ኢራስመስ ሉተርን በመቃወም በጻፈው ‘ነጻ ፈቃድ’ (ፍሪዊል) በሚለው መጽሐፍ መሠረታዊውን

የክርስትና እምነት ትምህርት ከመተቸት ይልቅ በማሻሻል (ሪፎርም) አማካይነት በቤተ ክርስቲያን ውስጥ የሚፈጸሙትን ተገቢ ያልሆኑ ተግባራትን በማስወገድ ላይ አተኩሮ ነበር። እንዲሁም ሉተር ደኅንነትንና መልካምነትን በተመለከተ፣ ሰው በግል ፈቃደኛነቱ ምንም ማድረግ የማይችል ነው ብሎ ከተናገረው ተፃራሪ በሆነ መንገድ ሰው ምንም ነገር ለማድረግ ነጻ ፈቃድ አለው የሚለውን አቋም አራስመስ ይከተል ነበር።

ሬነዛንስ በሰሜንም ሆነ በደቡብ የአውሮፓ ክፍል ዘላቂ የሆኑ ውጤቶችን አስገኝቷል። ጥንታዊ የሆነው የአሕዛብ አረማዊነት ታሪክ ጥናት የሚያመራው ሕይወትን በዓለማዊ መንገድ ወደ መመልከት ሲሆን ሃይማኖትን ግን ከልማዳዊ ሥርዓት ለይቶ ባለማየት ሰው ሃይማኖቱን የመሞቻው ሰዓት እስኪደርስ ድረስ ንቅ እንዲተው የሚገፋፋ ነበር። የመካከለኛው ዘመን መመሪያ አሳብ ደግሞ አንድ ሰው የሚድነው በሮም ካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን አደረጀጀት ስር ታቅፎ እስከቆየና ባለው የሙያ መስክ አሜን ብሎ እስከተዳደር ድረስ ነበረ። በሂዩማኒስቶች አመለካከት ግን ሰው በማንም ላይ ጥገኛ ያልሆነና ውስጣዊ ፍላጎቱ እንደመራው ለመኖር የመቻል መብት ያለው ነው በማለት የቀዳሚነት ስፍራን ያዘ። የ14ኛውና የ15ኛው መቶ ክፍለ ዘመናት የአውሮፓ ሊቃውንትና የሥነ ጽሑፍ ሰዎች በብሄራዊ ቋንቋዎች የመጠቀምን ልምድ ያነቃቁ ነበር። ይህም መጽሐፍ ቅዱስንና የቤተ ክርስቲያንን አገልግሎት መመሪያዎች ለሕዝቦች በራሳቸው ቋንቋ ለማቅረብ ረድቷል። ቀደም ብሎ በነበሩት ጊዜያት የባህል ምንጭ ለመሆን የበቁትን ሁኔታዎች በማጤንና እነርሱንም በሳይንሳዊ ዘዴ በመተንተን ስለ መጽሐፍ ቅዱስ ከቀድሞው የተሻለ ትክክለኛ እውቀት ወይም ግንዛቤ ማስጨበጥ ተችሎ ነበር። በፖለቲካው ዓለም ደግሞ በማኪያቪኤል ‘ልዑል’ (‘ፕሪንስ’) በመማረክ በጣሊያን ውስጥ የሚገኙት የከተማ መንግስታትም ሆኑ በማደግ ላይ ያሉት የሰሜን አውሮፓ ብሔራዊ መንግሥታት፣ ፖለቲካቸውን የሚመሩት ከሥነ ምግባር እጅግ በራቀ መንገድ ነበር። ስለ ሬነዛንስ ተጽዕኖም ሆነ አስተዋጽኦ ሚዛናዊ የሆነ አመለካከት ያለው ማንኛውም ሰው እንደ ምርቃትም እንደ እርግማንም አድርጎ ሊቆጥረው ይችላል። ሬነዛንስ ቅይጥ የሆኑ በረከቶችን ያስገኘና ለአውሮፓ ሕዝብ ችግርንም ያስከተለ ነበር።

ለማጠቃለል የሬነዛንስ እንቅስቃሴ፣ ሰው እራሱን፣ አእምሮና መንፈስ እንዳለው ግላዊ ፍጡር እንዲያይና፣ የእራስ ወዳድነት ስሜትን እንዲያበረታታ ከማነሣሣቱም፣ ሰው ስለሚኖርበት ዓለምና አካባቢ ከቀድሞው ግምቱ የተለየና እጅግ ሰፊ የሆነ የእውቀት አድማስ እንዲኖረው አስችሏል። በመሆኑም ሰው በራሱና ስለአካባቢው በበለጠ ለማወቅ ከፍተኛ ፍላጎት አደረበት። ሳይንሳዊና መልክአ ምድራዊ ምርምርና ጥናቶች የሰውን ልጅ ወደ አዲስ ሳይንሳዊ ምርምርና የዓለምን ታላቅነት ወደመገንዘብ አመራው። ለመልክአ ምድራዊ ግንዛቤ ማደግ የላቲኖች ሚና ቀዳሚነት አለው። ከ1394-1460 ዓ.ም. የኖረው የፓርቱጋላ ልዑል ሄንሪ፣ ቫስኮ ዳጋማ ወደ ህንድ የሚወስደውን መንገድና የደቡብ አፍሪካን ጫፍ ከማግኘቱ በፊት በመደጋገም ሌሎች መርቆላኞችን ልኮ ነበር። 1445-1506 ዓ.ም. የኖረው ኮሎምቦስ የምዕራቡን ክፍለ ዓለም ለመጀመሪያ ጊዜ በአውሮፓውያን ዘንድ እንዲታወቅ አደረገ። ወደ ሩቅ ምሥራቅ ሀብታም ሀገሮች በአቋራጭ የባሕር ጉዞ ለመድረስ ጉጉት የነበራቸው የፈረንሳይና የእንግሊዝ አሳሾች የኮሎምቦስን ግኝት አስፋፉት። ኮፕርኒከስና ጋሊሌዮ ሰው በዙሪያው ስላሉት ዓለማት ታላቁነት እንዲረዳ በፅንሰ አሳብ ደረጃ ከማስተማራቸውም፣ የቴሌስኮፕም መፈለሰፍ ይህንን እምነታቸውን በተጨማሪም ለማረጋገጥ አስቻለ።

II. የብሔራዊ መንግሥታት መመሥረትና የመካከለኛው መደብ መጠናከር ፤

እንደ ጥንቱ ዓለም የፖለቲካ እምነት ከሆነ፣ ሰዎች ራሳቸውን ለማደራጀት የሚችሉበት ከፍተኛው የአስተዳደር መዋቅር ከከተማ አካባቢ መንግሥት ምሥረታ ውጭ አልነበረም። የሮም ታላቁ መንግሥት እንኳን ያን ያህል ለማስፋፋት የቻለው ከትንሿ የሮም የከተማ መንግሥት በመነሣት ነበር። ከዚህም በመነሣት በየትኛውም ስፍራ የሚኖር ማንኛውም ሰው የሮም ዜጋ መሆን አለበት። በመካከለኛው ዘመን ግን የፖለቲካና የመንፈሳዊ አንድነት አሳብ የበላይነትን አገኘ። በፅንሰ አሳብ ደረጃም ቢሆን ሰዎች ሁሉ በቅዱሱ የሮም መንግሥት ስር በመታቀፍ በአዲሲቷ ሮም መሪነት መተዳደር ነበረባቸው። ይሁን እንጂ ፊውዳሊዝም ማዕከላዊነት ጨርሶ የማይታይበት ቢሆንም የመኖር ዋስትናና ሥርዓት በመስጠት የጊዜውን ሽብር አስወግዶ ነበር። ከሬነዛንስ ዘመን ቀደም ሲል የጣሊያን ከተሞች ካሳዩት እድገት አንጻር፣ የከተማ መንግሥታትን ለመመሥረት ሲችሉ፣ የተቀረው የአውሮፓ ክፍል ግን የነበረው አማራጭ በብሔራዊ መንግሥታት መልክ መደራጀት ነበር። እንደዚህ ዓይነት ብሔራዊ መንግሥታትን በማቋቋም ተቀዳሚውን ስፍራ የያዙት እንግሊዝ፣ ፈረንሳይና እስፔይን ናቸው። በእንግሊዝ የመንግሥቱን ልዑላዊነት (ከፍተኛ ሥልጣን) ለብሔራዊ ሽንገና ለንጉሡ የሚያከፋፍል ሕገ መንግሥት ተቀርቦ ነበር። በፈረንሳይና በእስፔይን ሕዝቡን በመወከል ይሠራ የነበረው ተመሳሳይ አካል ግን በእንግሊዝ እንደነበረው ሽንገ ከፍተኛ ሥልጣንን የተቀዳጀበት ጊዜ ጨርሶ አልነበረም። በፈረንሳይ በእስፔይን የተቋቋሙት፣ መንግሥታት ነገሥታቱ ሥልጣንን ሙሉ በሙሉ በእጃቸው በማድረግ የሚመሯቸው ነበሩ። ሆኖም ከተሞች እያደጉና ንግድ እየተስፋፋ በሄደበት ወቅት የመካከለኛው መደብ አባላት ቁጥር እየጨመረ በመሄዱ፣ አባላቱ በየሀገራቸው ፖለቲካና ሃይማኖታዊ ሕይወት ውስጥ የሥልጣን ድርሻ ጥያቄ ማቅረብ ጀምረው ነበር።

ሀ. የእንግሊዝ ብሔራዊ መንግሥት አነሳሥ፤

የእንግሊዝ ሸንጎ እድገቱን ያገኘው 'ኩሪያ ሪጅስ' በመባል ይታወቅ ከነበረው የፊውዳሎች ጉባኤ በመነሣት ነው። የዚህ ጉባኤ ምሥረታ በእንግሊዝ አገር የተጀመረው ዊሊየም ዘ ኮንኮረር በ1066 ዓ.ም. እንግሊዝን ወርሮ ከያዘ በኋላ ነበረ። የፊውዳል ጌቶች ስብስብ የነበረው ይህ ጉባኤ እንደ ከፍተኛ ፍርድ ቤት፣ እንደ ንጉሠ አማካሪና ንጉሠ ከተወሰነው የባላባቶች ስጦታ የበለጠ ገንዘብ በሚጠይቅበት ጊዜ ገንዘቡን የሚፈቀድ አካል ሆኖ ያገለግል ነበር። የዚህ ጉባኤ ሥልጣን በ1215 ዓ.ም. በጆን በተፈረመው ማግና ካርታ በተባለው ቻርተር ተጠናክረ። ጆን ከእንግሊዝ 'ኩሪያ ሪጅስ' ከተባለው ከዚህ አማካሪ አካል ስምምነት ሳያገኝ አዲስ ቀረጥ ላይጥልና ቻርተሩን ከጣሰ ደግሞ መሳፍንቱ በእርሱ ላይ በአመፅ እንዲነሡበት ተስማማ። እንዲሁም ፍርድ ያለአድልዎ እንዲበየንና ሰዎች በራሳቸው የመደብ አባላት በሆኑ ሰዎች ፊት ብቻ ለፍርድ የመቅረብ መብት እንደላቸው ተደነገገ። በዚህ ስምምነት ለጊዜው የጠቀመው የባላባቱ መደብ ይሁን እንጂ፣ በመሠረቱ የነገሥታቱን ከሕግ በታች መሆንና ቀረጥ ለመጣል የሕዝቡን ፈቃድ የመጠየቅ ግዴታን የሚያስታውቀው ፅንሰ አሳብ ይፋ ሊወጣ ችሏል። በ1295 ዓ.ም. ኤድወርድ 1ኛ የከተሞችና የአጥቢያ ተወካዮችና እንደዚሁም ባላባቶችና ታላላቅ የቤተ ክርስቲያን ሰዎች የሚወክሉበት በምሳሌነት የሚጠቀስ ምክር ቤት (ሞዴል ፓርላመንት) አቋቋመ። ኤድወርድ የመጀመሪያዎቹ ሁለት ቡድኖች ማለትም የከተሞችና የአጥቢያ ተወካዮች ውሎ ሲያድር ቋሚ ምክር ቤት (ሀውስ ኦፍ ኮመንስ) ሲያቋቁም፣ የመጨረሻዎቹ ሁለት ቡድኖች ማለትም ባላባቶችን ታላላቅ የቤተ ክርስቲያን ሰዎች ደግሞ የመሳፍንት ምክር ቤት 'ሃውስ ኦፍ ሎርድስ' አቋቋመ። የዚህም ጥምር ምክር ቤት (ፓርላመንት) አባላት ንጉሡ ይፈልገው የነበረውን ዓመታዊ የመንግሥት ገቢ ተማክረው እስካልወሰኑለት ድረስ ምንም ዓይነት ቀረጥ መሰብሰብ አይችልም ነበረ። በ14ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ንጉሡ ያስፈልገው የነበረው ገንዘብ መጠን እየጨመረ በመሄዱ የምክር ቤቱን ድጋፍ ለማግኘት ሲል ማንኛውንም ሕግ የማርቀቅ ሥልጣን ለምክር ቤቱ ለቀቀ።

የሕዝብ እንደራሴዎች ምክር ቤት የንጉሡ ሚኒስቴሮች ተጠሪዎች በኃላፊነት የሚገኙበት የሕዝብ እንደራሴዎች ምክር ቤት በእንግሊዝ ሕገ መንግሥት (ኮንስቲትሽናል ሞናርኪ) ከተመሠረተት አንዱ ነበር። ከሮም ሕግ ይልቅ የግለሰቦችን መብት የሚያስከብረው ሕግ በሄንሪ 2ኛው ዘመን ከመፅደቁም ፍርድም በሕዝብ በተወከሉ ተመራጮች ተሳትፎ መታየት ጀመረ። ስለዚህ ግለሰቦች በገዢዎች ይደርስባቸው ከነበረው ፍርድ ገምድልነት ለመዳን ቻሉ።

እንግሊዝ ከፈረንሳይ ጋር ከ1337-1453 ዓ.ም. ያደረገችው ጦርነት ለእንግሊዝ ዜጎች ብሔራዊ አንድነት ስሜት ልዩ አስተዋጽኦ አድርጓል። እንግሊዞች በቀስት ውርወራ በጣም የታወቁ ከመሆናቸውም የፈረንሳይን ታላላቅ ባለሥልጣናት ምንም እንኳን ሳይረስ ቢቀመጡም ለማሸነፍ እንደሚያስችላቸው ተገንዝበው ነበር። የእግሊዞች ድል ማድረግና ፈረንሳይን ከፊል ግዛት በቁጥጥራቸው ስር ማዋል የመሳፍንቱንና የተራውን ሕዝብ ፍቅር በማዳበር ለብሔራዊ ኩራታቸው ዋናው ምክንያት ሆኖ ነበር። በ15ኛው ክፍለ ዘመን የመጨረሻ ሩብ ዓመታት ላይ የተካሄደው 'የፅጌረዳ ጦርነት' (ዎር ኦፍ ሮዝስ) ደግሞ የቀድሞው የባላባቱን መደብ ከማመንመኑም በንጉሡና በመካከለኛው መደብ አባላት ኅብረትን አስገኘ። የመካከለኛው መደብ ለደኅንነቱ ዋስትናና ጥበቃ ለማግኘት ሲል በምላሹ ታማኝነቱን ከመግለጥ ባሻገር፣ ገንዘብና ንብረቱን በፈቃደኝነት ለንጉሡና ለሹማምንቱ መስጠት ጀመረ። በዚህ የተነሳ በ15ኛው ክፍለ ዘመን የነበረው ምክር ቤት ተደማጭነት ከመቀነሱም፣ የማኪያቪሊያን የፖለቲካ መመሪያ ይከተሉ የነበሩት የቱደር ነገሥታት ከመጠን ያለፈ ሥልጣን በእጃቸው ለማድረግ ቻሉ። ሆኖም ግን የሕዝቡን ሙሉ ድጋፍ ለማግኘት ብቻ ሲሉ የምክር ቤቱ መኖር በግልጽ አልተቃወሙም ነበር።

ፍርድ ቤቶች ውሳኔ የተሰጣቸውን ጉዳዮች ፓፑ በይግባኝ የማየት ችሎታ እንደማይኖረው ደንግጋ ነበር። የቤተ ክርስቲያንን በመንግሥት ጉዳዮች ላይ ጣልቃ መግባት የተቃወሙት እነኝህ ግልጽ አዝማሚያዎች፣ የተሀድሶ መሪዎች እንቅስቃሴያቸውን በጀመሩበት የኋለኛው ወቅት እጅግ ያጠናክሯቸው ውጫዊ ኃይሎች ሆነው ተገኝተዋል።

ፍርድ ቤት (እስፓኒሽ ኢንዝዊዚሽን) እንቅስቃሴ በግልጥ ተመስክሯል። ይህ ፍርድ ቤት ቶርኪማዳ በተባለው ሰው ይመራ በነበረበት ጊዜ ከአስር ሺህ በላይ መናፍቃን በሞት እንዲቀጡ የወሰነ ሲሆን፤ እንደዚሁም በዘመኒስ ዳኝነት ወቅት ወደ ሁለት ሺህ አምስት መቶ የሚደርሱ ሰዎችን አስገድሏል።

ፓፑ ለይግባኝ የመሄዱ ጉዳይ ነበር። በእነዚህና በመሳሰሉት ምክንያቶች በመነሣሣት በ1300 ዓ.ም. ጠንካራ የነበሩት የእንግሊዝና የፈረንሳይ ንጉሦች በኒፌስ 8ኛ በመንግሥቶቻቸው ውስጥ ያሉትን የቤተ ክርስቲያን አገልጋዮች ለመቆጣጠር ያደረገውን ጥረት በተሳካ ሁኔታ ውድቅ እንዳደረጉበት ማስታወስ ይኖርብናል። በተጨማሪም በፈረንሳይ በ1438 ዓ.ም. በተላለፈው የቡርጅስ ውሳኔ መሠረት (ፕራግማቲክ ሳንክሽን)፤ በሀገሪቱ ውስጥ በሚገኘው የሮም ቤተ ክርስቲያን በፈረንሳይ ንጉሥ ቁጥጥር መሆን አለበት የሚል ጥብቅ ውሳኔ ነበር። እንግሊዝም በበኩሏ በ1351 ዓ.ም. እና በ1353 ዓ.ም. ባወጣቸው ሁለት ተከታታይ ሕጎች፤ በእንግሊዝ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ለሚገኙ ክፍት የአገልግሎት ስፍራዎች የአጥቢያው አገልጋዮች ምርጫ ሳያከናውኑና ንጉሡን ሳያማክሩ ፓፑ በቀጥታ የመሾም ሥልጣን እንደሌለውና፤ በእንግሊዝ በተለይ በፈረንሳይና በእንግሊዝ ውስጥ የብሔራዊ መንግሥታት መጠናከር በሮም ካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ላይ ተቃውሞ የሚያስነሡ ሁኔታዎችን ጋብዞ ነበር። ምክንያቱም በእነዚህ አገሮች ከፍተኛ ኃይል የነበራቸው የመካከለኛው መደብ አባላትና መሪዎች ከመንግሥት ግምጃ ቤት ወይም ከራሳቸው ኪስ የሚወጣው ገንዘብ ወደ ፓፑ ቢሮ የመሄዱ ነገር ያስቆጣቸው ነበር። በመሳፍንቱ በኩል ደግሞ የተነሣው ቅራኔ የሮሚ ቤተ ክርስቲያን እጅግ ሰፊና ብዙ የሆነ መሬት በመያዝ ነበር። እንደዚሁም የእነዚህ ሀገር ነገሥታት ሕዝቡ ተገዥነቱን ለፓፑቹ ጭምር እንዲገልጥ መገደዱና የሥልጣናቸው መከፋፈል አላስደሰታቸውም ነበር። በቤተ ክርስቲያን አገልጋዮች ብቻ የሚዳኙት የቤተ ክርስቲያን ፍርድ ቤቶች መኖር ለመንግሥቱ ፍርድ ቤቶች አሠራር አክብሮትን የሚያሳጣ ሆኖ ከመገኘቱም፤ በተለይ እንደ አስከፊ ነገር የተቆጠረው ወደ ለ. የፈረንሳይ ብሔራዊ መንግሥት መነሣት፤

የፈረንሳይ ሕዝብ ብሔራዊ መንግሥቱን ለመቋቋም ብዙ ችግሮች አጋጥመውት ነበር። ከነዚህም እንዲሁም የእንግሊዝ መሪዎች በፈረንሳይ እጅግ ሰፊ የሆነ መሬት መያዛቸው ሲሆን፤ በፓሪስ አካባቢ ብቻ ጥቂት ግዛት የነበራቸው የፈረንሳይ ነገሥታት ትልልቆቹን መሳፍንት (ፊውዳሎች) መቆጣጠር አልቻሉም ነበር። እንደዚሁም ሕዝቡ እጅግ ከተለያዩ ዘር የተውጣጣና የፈረንሳይ መልክአ ምድር (ጂኦግራፊ) አቀማመጥ አመቺ ባለመሆኑ ከማዕከላዊነት ይልቅ ለክልላዊ ስሜትን በበለጠ የሚያበረታታ ነበር። እነዚህ ሁሉ ችግሮች ቢኖሩም እንኳን በፓሪስ በ987 ዓ.ም. ከነገሠው ሁሳ ካፔት ጀምሮ የነበሩ መሪዎች ፈረንሳይን በአንድ ለማድረግ ችለው ነበር። የፖለቲካው ክፍል አካል የነበረው የፈረንሳይ ፓርላማ (ምክር ቤት) የእንግሊዝን ፓርላማ (ምክር ቤት) ያህል ጠንካራ የሆነበት ጊዜ ጨርሶ ስላልነበረ መንግሥቱን በመቆጣጠር ተግባር ውስጥ ንጉሡ ፍጹም የሆኑ ሥልጣን ነበረው። በ100 ዓመቱ ጦርነት ጊዜ ፈረንሳዮች በእንግሊዞች ላይ የነበራቸው የጋራ ጥላቻና የነገሥታቱ አመራር ብቃት አንድና ጠንካራ መንግሥት ሊያደርጋቸው በቅቷል። ይህ ጦርነት ለፈረንሳዮች ብሔራዊ ሐጀግናቸው የሆነችውን ጆን ኦፍ አርክን አስገኝቶላቸዋል። ጆን ኦፍ አርክ አገሪቷን አንድ በማድረግ እንግሊዝን በመቃወም የጦሩ መሪ ነበረች።

ሐ. የእስቴይን ብሔራዊ መንግሥት መነሣት ፤

የእስቴይንን አንድነት ያመጣው የአራጎኑ ፈርዲናንድ ከካስቲሊ ኢዛቤላ ጋር በ1469 ዓ.ም. የፈጸመው ጋብቻ ነበር። የእስቴይን መንግሥት ምሥረታ ሃይማኖታዊ ገፅታ (ሁኔታ) የተሰጠው የአይቤሪያኑን ባሕረ ገብ መሬት ከእስልምና ወራሪዎች ነጻ ለማድረግ በተካሄደው ትግል ምክንያት ነበር። ‘ሬኮንኩዊስታ’ በመባል ይታወቅ የነበረው የስቴይን ተወላጆች የከፈቱት የመስቀል ጦርነት ከፍተኛ ደረጃ የደረሰው በ11ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ሲሆን፤ ይኸውም በዚያን ወቅት የሮም ካቶሊክ እምነትና የብሔራዊነት ስሜት በእስቴይን አብረው ለማደግና ለመጠናከር የበቁ በመሆናቸው ነበር። የሮም ካቶሊክ እምነት የነበረው ሃይማኖታዊ የበላይነት ነገሥታቱ ከነበራቸው የፖለቲካ የበላይነት ጋር ጎን ለጎን የሚሄዱ ነገሮች ሆነው ነበር የሚታዩት። ይህ የሁለቱ ስልጣናት እጅግ መቀራረብ መናፍቃንን ለመግታት በእስቴይን በተቋቋመው የሃይማኖት

እንደ እውነቱ እነቃህ የአውሮፓ የመንግሥት መሪዎች በ1200 ዓ.ም በተጀመረው የንግድ እንቅስቃሴ ሳቢያ በተቆረቆሩት ከተሞች የንግድ ሥራ ውጤት ባይስፋፋና ሃብታም የሆነውን የመካከለኛው መደብ አባላት ድጋፍ ባያገኙ ኖሮ፤ የፓፑን ሥልጣን ለመፈታተንም ሆነ የተሳካ ውጤት ሊያገኙ ባልቻሉም ነበር። በሌላም በኩል መለስተኛ የመሬት ይዞታ የነበራቸው ባለባቶች የፓፑ ሹማምንት በመፈታቸው ላይ ያደረጉት የነበረውን ቁጥጥር በመቃወም የመካከለኛው መደብ አባላት ከሆኑት ነጋዴዎች ጋር ተባብረው ነበር። በመሆኑም የፖለቲካውም ሆነ የሃይማኖቱ ሥልጣን ከፓፑ ይልቅ በየብሔሩ ነገሥታት ቀጥታ ቁጥጥር ስር ዋለ።

III. የግሪክ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን (ከ1305-1517) 2510. በምዕራብ አውሮፓ ውጪአዊ የተቃውሞና የተሃድሶ ኃይሎች በተለይ በሮም ካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን አንድነት ላይ የአፍራሽነት ጥላቸውን ባንጥበቡበት በመካከለኛው ዘመን፤ የምሥራቃ ቤተ ክርስቲያን ግን ጥቂት ብቻ ተስፋፍታ ነበር። እንዲያውም የቁስጥንጥንያ ከተማ ሃይማኖታዊ ማዕከል የመሆን ነገር በ1453 ዓ.ም. በቱርኩ አቶማኖች እጅ ከወደቀች በኋላ እያሸቆለቆለ መጣ። በኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን አመራር ቦታም የረሺያ ፓትሪያርኮች ተቀዳሚነትን ወደ መያዙ ተቃረቡ።

በዚህም ወቅት በረሺያ የክርስትና የወደፊት እድገት ያንፀባረቁ ሁለት ጥበቅ ለውጦች ተፈጸሙ። የሞንጎል ወራሪዎች ለመጀመሪያ ጊዜ ወደ ረሺያ ከመጡበት ከ1237 ዓ.ም. ጀምሮ ለመጨረሻ ጊዜ እስከተደመሰሱበት እስከ 1480 ዓ.ም. ድረስ ረሺያ በሞንጎል ታርታራውያን ወራሪዎች ስር ነበረች። ይህ ወረራ ረሺያን በባህል ወደ ኋላ የጎተታት ቢሆንም ለረሺያ ቤተ ክርስቲያን ግን ጠቅሟት ነበር። ምክንያቱም ይህ ወረራ የረሺያ ቤተ ክርስቲያን በቁስጥንጥንያ ኃይል ስር የነበረችበትን ዘመን እንዲያበቃና በራሷ ዜጎች አመራር ስር እንድትሆን ስላስቻላት ነው። የረሺያ ብሔራዊ ስሜት በመጠናከሩም ወራሪዎቻቸው ከሚያደርሱባቸው ተጽዕኖ በላይ ሆነው ለመገኘት ኃይማኖታቸውንና ባሕላቸውን አዳበሩ። ሕዝቡ ለመፅናናትም ሆነ መከራና ችግር በሚገጥመው ጊዜ አመራርን ለማግኘት ወደ ሃይማኖት ተመልሶ ነበር።

በ1325 ዓ.ም. የረሺያ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ሊቀ ጳጳስ ዋና ጽሕፈት ቤቱን ለቁስጥንጥንያ ቅርብ ከነበረው የኪዬቭ ከተማ ወደ ሞስኮ አዛወረ። በዚህ መንገድ ከቁስጥንጥንያ ማዕከላዊነት ተፅእኖ የበለጠ ቢላቀቅም፤ በረሺያ መንግሥት ዓለማዊ ገዢዎች ቁጥጥር ስር ከመውደቅ ግን አልዳነም። የሆነው ሆኖ ከ1453 ዓ.ም. በኋላ የረሺያ ሊቃነ ጳጳሳት በቁስጥንጥንያ ከነበሩት ፓትሪያርክ ተጽዕኖ ነጻ ሆነ። የቁስጥንጥንያ ከተማ በቱርኮች ቁጥጥር ስር ከወደቀች በኋላ የረሺያ የክፍለ ሀገራት ጳጳሳት የሞስኮቡን ሊቀጳጳስ የጠቅላላ ረሺያና የሞስኮብ ቤተ ክርስቲያን መሪ አድርገው ሾሙት። የሥነ መለኮት ትምህርቷና የአምልኮ ሥርአቷ ከፍተኛ ለውጥ ያላሳየ ቢሆንም እንኳን በ1589 ዓ.ም. የረሺያ ኦርቶዶክስ ብሔራዊ ቤተ ክርስቲያን ተብላ ለመጠራት በቃች። ቆይቶም በመንግሥቱ የቅርብ ቁጥጥር ሥር ብትሆንም፤ ሞስኮብ ከሮምና ከቁስጥንጥንያ ሦስተኛዋ ‘ሮም’ ተብላ እስከመጠራት ድረስች።

ከ1305-1517 ዓ.ም. በነበረው ጊዜ ለውጥ የሚፈልጉ ኃይሎች በምሥራቅም ሆነ በምዕራብ ቤተ ክርስቲያን ዘንድ በግልጽ ታይተዋል። ሆኖም በምሥራቅ የታየው እንቅስቃሴ ተቀዳሚ ትኩረቱ ያደረገው የቤተ ክርስቲያንን አመራርና አደረጃጀት መሻሻል ሲሆን፤ በምዕራብ የተፈጸመው ተሃድሶ ግን፤ ብሔራዊ የሆኑ የፕሮቴስታንት ቤተ ክርስቲያናትን ከማስገኘቱም፤ የሮም ካቶሊክ ቤተ ክርስቲያንም የፕሮቴስታንቶችን እንቅስቃሴ ለመቋቋም የመሻሻል እርምጃዎችን እንድትወስድና ብሎም እንድትጠናከር አስችሏታል።

ቀደም ብሎ የነበረው የሬኒዛንስ ልዩ ባሕርያት እንደሚያመለክተው የሰዎች ፍላጎት በትምህርተ መለኮት ሳይሆን በጥንቱ (ክላሲካል) ወይም ሂዩማኒስቲክ የነበረው የግሪክና የሮም ሥልጣኔ ነበር። ማኑዌል ክሪሶሎራስ (1350-1415) የተባለው በ1390 ዓ.ም. አጋማሽ ላይ እንደ አምባሳደር ሆኖ በቱርክ ስጋት ላይ ትኖር የነበረችውን ቁስጥንጥንያ በመደገፍ እርዳታ ለመጠየቅ ወደ ቬኒስ ሄዶ ነበር። በፍሎሬንስ 3 ዓመታት በመቆየት የግሪክ ቋንቋ ለመማር ፍላጎት የነበራቸውን ፍሎሬንሶች ያስተምር ነበር። ፔትራርክ ከጣልያን ሂዩማኒስቶች ቀዳሚ የነበረው፤ የግሪክና የሮማ የእጅ ጽሑፎችን ለማግኘትና ለመማር በትጋት ይፈልግ ነበር። እነዚህ ሰዎች የእጅ ጽሑፎች በሚያጠኑበት ወቅት ሰዎች በሕይወታቸው ጊዜ መደሰት አለባቸው የሚል አዲስ የኑሮ ልምድ አገኙ። እነዚህ የጣልያን ምሁራን የዓለም ደስታ ስለማረካቸው ሃይማኖትን ከዘላለማዊነቱ ጋር ችላ አሉት።